

НУБІП України

НУБІП України

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

14.03 – КМР. № 1894 “С” 2020.12.01. 010 ПЗ

СКЛЯР ЯНИ ВІТАЛІВНИ

2021 р.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
Факультет юридичний

УДК 349.6

ПОГОДЖЕНО
Декан юридичного факультету

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач кафедри адміністративного та
фінансового права

Яра О. С.
“ ” 2021 р.

Курило В.І.
“ ” 2021 р.

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на тему: «Організаційно-правові засади судового розгляду справ про екологічні
адміністративні правопорушення»

Спеціальність 081 «Право»

(код і назва)

Освітня програма Право
(назва)
Орієнтація освітньої програми освітньо-професійна

Гарант освітньої програми
д.ю.н., доцент

М.А. Дейнега

Керівник магістерської кваліфікаційної
роботи к.ю.н., доцент

О.А. Улютіна

Виконала Я.В. Скляр

КИЇВ 2021

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
Факультет юридичний

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри адміністративного та
фінансового права

д.ю.н., професор

Курило В.І.
2021 року

ЗАВДАННЯ

ДО ВИКОНАННЯ МАГІСТЕРСЬКОЇ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТУ

Скляр Яни Віталіївни

(прізвище, ім'я, по батькові)

Спеціальність

081Право

(код і назва)

Освітня програма

Право

(назва)

Орієнтація освітньої програми

Освітньо-професійна

(освітньо-професійна або освітньо-наукова)

Тема магістерської кваліфікаційної роботи: «Організаційно-правові засади судового розгляду справ про екологічні адміністративні правопорушення»

затверджена наказом ректора НУБіП України від "01" грудня 2020 р. № 1894 «С»

Термін подання завершеної роботи на кафедру "15" листопада 2021 р.

Вихідні дані до магістерської кваліфікаційної роботи нормативно-правові акти, у сфері судового розгляду справ про екологічні адміністративні правопорушення.

Перелік питань, що підлягають дослідженню:

1. Проаналізувати місце суду, як органу, уповноваженого розглядати справи про адміністративні екологічні правопорушення.
2. Охарактеризувати адміністративно-правову відповідальність за екологічні правопорушення.
3. Дослідити поняття та склад екологічних адміністративних правопорушень, що розглядаються судами.
4. Проаналізувати процедуру судового розгляду справ про екологічні адміністративні правопорушення.
5. Охарактеризувати потенційні переваги та недоліки функціонування екологічного судочинства в Україні
6. Визначити шляхи вдосконалення законодавства про адміністративну відповідальність за екологічні правопорушення

Дата видачі завдання "01" грудня 2020 р.

Керівник магістерської кваліфікаційної
роботи

(підпис)

О.А. Улюгіна

(прізвище та ініціали керівника)

Завдання прийняв до виконання

(підпис)

Я.В. Скляр

(прізвище та ініціали студента)

Реферат магістерської кваліфікаційної роботи

Магістерська кваліфікаційна робота складається зі вступу, 3 розділів, що поділені на 6 підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи складає 66 сторінок, з них основна частина налічує 59 сторінок, список літератури – 9 сторінок. При написанні магістерської кваліфікаційної роботи було проаналізовано та вивчено 69 джерел.

Актуальність обраної теми магістерської кваліфікаційної роботи та її значущість обумовлена тим, що сучасний етап розвитку нашої держави характеризується зростанням навантаження різного характеру на навколишнє природне середовище. Наявні глобалізаційні, євроінтеграційні, економічні та інші процеси зумовлюють все активнішу експлуатацію природних об'єктів та ресурсів, наслідком чого стають екологічні проблеми, що вкрай негативно впливають на життя та здоров'я людей, становлять загрозу для збереження природи для наступних поколінь. За такого стану речей все більшого значення набуває пошук нових підходів до забезпечення дотримання вимог законодавства у сфері використання та охорони навколишнього природного середовища, забезпечення вимог екологічної безпеки, одним із яких являється розробка ефективного механізму притягнення винних осіб до такого виду юридичної відповідальності, як адміністративна.

Незважаючи на тривалий процес реформування адміністративно-процедурного та адміністративно-деліктного законодавства, сучасний стан правового забезпечення розгляду судами справ про екологічні адміністративні правопорушення є незадовільним через недоліки та прогалини як в нормах процесуального, так і матеріального характеру. Продовжуються і наукові дискусії щодо судової підвідомчості справ про екологічні адміністративні правопорушення (від передання судам всього їх масиву до максимального розвантаження судів).

Підкреслює нагальність, своєчасність та актуальність проведення даного магістерського кваліфікаційного дослідження також відсутність комплексних монографічних праць, присвячених адміністративно-процесуальним засадам судового розгляду справ саме про екологічні адміністративні правопорушення.

Недостатньо розробленими залишаються ці питання і в нормативно-правовому регулюванні.

У *Розділі 1 Теоретико-правові основи судового розгляду справ про екологічні адміністративні правопорушення* нами було проаналізовано місце

суду, як органу, уповноваженого розглядати справи про адміністративні екологічні правопорушення та охарактеризовано адміністративно-правову

відповідальність за екологічні правопорушення. Ми змогли зробити наступні висновки: суд займає центральне місце як у системі адміністративно-

юрисдикційних органів до повноважень яких входить розгляд адміністративних справ про екологічні правопорушення, так і серед інших органів, уповноважених

розглядати справи про екологічні адміністративні правопорушення в свою чергу адміністративно-правова відповідальність являється дієвим способом охорони

навколишнього природного середовища, його об'єктів і ресурсів, а також життя та здоров'я людей. Переваги саме цього виду юридичної відповідальності

насамперед, визначаються у спрямованості на превентивність вчинення правопорушення та недопущення спричинення значної шкоди навколишньому

природному середовищу і життю та здоров'ю людини, що в свою чергу полягає в оперативності реагування на правопорушення, що надзвичайно важливо у

галузі охорони довкілля.

У *Розділі 2 Судовий розгляд справ про екологічні адміністративні правопорушення* нами було досліджено поняття та склад екологічних

адміністративних правопорушень, що розглядаються судами та проаналізовано процедуру судового розгляду справ про екологічні адміністративні

правопорушення. В даному розділі ми дійшли наступних висновків: адміністративно-правова відповідальність являється дієвим способом охорони

навколишнього природного середовища, його об'єктів і ресурсів, а також життя

та здоров'я людей. Проаналізувавши процедуру судового розгляду справ про екологічні адміністративні правопорушення, варто зазначити, що судовий розгляд справ про екологічні адміністративні правопорушення являється формою реалізації адміністративно-деліктних повноважень суду та основною стадією адміністративного-деліктного провадження, на якій здійснюється встановлення об'єктивної істини стосовно винуватості чи невинності особи, яка притягується до адміністративної відповідальності за вчинення підсудного екологічного адміністративного правопорушення та приймається передбачений законодавством акт застосування права.

У Розділі 3 Актуальні питання ефективності судового розгляду справ про адміністративні екологічні правопорушення нами було охарактеризовано потенційні переваги та недоліки функціонування екологічного судочинства в Україні, а також визначено шляхи вдосконалення законодавства про адміністративну відповідальність за екологічні правопорушення. В даному розділі ми змогли дійти до наступних висновків: переваги функціонування екологічних судів, які продемонстрували іноземні екологічні суди, призводять до значного підвищення ефективності екологічного судочинства. Тому такий результат є цілком прогнозованим для України. Щодо недоліків, то можна стверджувати, що при виборі правильної моделі та, якщо урахувати особливості функціонування української судової системи, то ризики, пов'язані з впровадженням спеціальних екологічних судів, можна мінімізувати, а деякі перетворити на сильні сторони реформованої судової системи. Докорінний правовий аналіз існуючого законодавства у сфері дотримання екологічного законодавства, дозволив нам визначити шляхи вдосконалення законодавства про адміністративну відповідальність за екологічні правопорушення.

Ключові слова: організаційно-правові засади, адміністративна відповідальність, судовий розгляд, екологічне правопорушення.

ЗМІСТ

ВСТУП..... 3

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ СПРАВ ПРО ЕКОЛОГІЧНІ АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ 6

1.1. Суд як орган, уповноважений розглядати справи про екологічні адміністративні правопорушення.....	6
1.2. Адміністративно-правова відповідальність за екологічні правопорушення.....	15

РОЗДІЛ 2 СУДОВИЙ РОЗГЛЯД СПРАВ ПРО ЕКОЛОГІЧНІ АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ 22

2.1. Поняття та склад екологічних адміністративних правопорушень, що розглядаються судами.....	22
2.2. Процедура судового розгляду справ про екологічні адміністративні правопорушення.....	30

РОЗДІЛ 3 АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ СПРАВ АДМІНІСТРАТИВНІ ЕКОЛОГІЧНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ..... 40

3.1. Потенційні переваги та недоліки функціонування екологічного судочинства в Україні.....	40
3.2. Шляхи вдосконалення законодавства про адміністративну відповідальність за екологічні правопорушення.....	48

ВИСНОВКИ..... 58

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ..... 61

НУБІП України

ВСТУП

Актуальність обраної теми магістерської кваліфікаційної роботи та її значущість обумовлена тим, що сучасний етап розвитку нашої держави характеризується зростанням навантаження різного характеру на навколишнє природне середовище. Наявні глобалізаційні, євроінтеграційні, економічні та інші процеси зумовлюють все активнішу експлуатацію природних об'єктів та ресурсів, наслідком чого стають екологічні проблеми, що вкрай негативно впливають на життя та здоров'я людей, становлять загрозу для збереження природи для наступних поколінь. За такого стану речей все більшого значення набуває пошук нових підходів до забезпечення додержання вимог законодавства у сфері використання та охорони навколишнього природного середовища, забезпечення вимог екологічної безпеки, одним із яких являється розробка ефективного механізму притягнення винних осіб до такого виду юридичної відповідальності, як адміністративна.

Незважаючи на тривалий процес реформування адміністративно-процедурного та адміністративно-деліктного законодавства, сучасний стан правового забезпечення розгляду судами справ про екологічні адміністративні правопорушення є незадовільним через недоліки та прогалини як в нормах процесуального, так і матеріального характеру. Продовжуються і наукові дискусії щодо судової підвідомчості справ про екологічні адміністративні правопорушення (від передання судам всього їх масиву до максимального розвантаження судів).

Підкреслює нагальність, своєчасність та актуальність проведення даного магістерського кваліфікаційного дослідження також відсутність комплексних монографічних праць, присвячених адміністративно-процесуальним засадам судового розгляду справ саме про екологічні адміністративні правопорушення. Недостатньо розробленими залишаються ці питання і в нормативно-правовому регулюванні.

Метою магістерської кваліфікаційної роботи є дослідження організаційно-правових засад розгляду справ про екологічні адміністративні правопорушення.

Досягнення поставленої мети, зумовило виконання наступних завдань магістерської кваліфікаційної роботи:

7. Проаналізувати місце суду, як органу, уповноваженого розглядати справи про адміністративні екологічні правопорушення.

8. Охарактеризувати адміністративно-правову відповідальність за екологічні правопорушення.

9. Дослідити поняття та склад екологічних адміністративних правопорушень, що розглядаються судами.

10. Проаналізувати процедуру судового розгляду справ про екологічні адміністративні правопорушення.

11. Охарактеризувати потенційні переваги та недоліки функціонування екологічного судочинства в Україні.

12. Визначити шляхи вдосконалення законодавства про адміністративну відповідальність за екологічні правопорушення.

Об'єктом кваліфікаційної магістерської роботи є суспільні відносини, що виникають при судовому розгляді справ про екологічні адміністративні правопорушення.

Предметом роботи є правові основи для розгляду справ про екологічні адміністративні правопорушення.

Дієвим підходом щодо дослідження даної проблематики є використання загально-теоретичних методів наукового пізнання, а саме: історичного та абстрактно-логічного, теоретичного узагальнення, аналізу та синтезу, порівняння та групувань, спостереження.

Результати кваліфікаційної магістерської роботи **апробовані** на Міжнародній науково-практичній Інтернет-конференції «Сучасні тенденції розвитку публічного та приватного права», тема опублікованих тез «Окремі аспекти адміністративно-правової відповідальності за екологічні

правопорушення» [1] (м. Київ, 23 березня 2021 р.), II Всеукраїнській студентській науково-практичній інтернет-конференції "Теорія і практика облікового, аналітичного та правового забезпечення управління підприємствами

аграрного сектору в умовах сучасних викликів", тема опублікованих тез «Загально-правова характеристика об'єкта екологічних правопорушень» [2] (м.

Київ, 15 квітня 2021 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні вектори розвитку юридичної освіти і науки», тема доповіді «Проблемні питання екологічних адміністративних правопорушень, що розглядаються судами» [3]

(м. Київ, 21-22 жовтня 2021 р.).

Теоретичною базою магістерської кваліфікаційної роботи стали наукові доробки наступних вчених: Н. Красіліча, О. Улютіної, І. Денисюк, Н. Танасієнка, С. Короеда, М. Сиротяка, Л. Решетник, Л. Ємеця, І. Кравчук, Т. Рекутенка, В. Сидора, К. Рябець, О. Фазикоша, Д. Лук'янця, Г. Балюка, В. Книша, В. Колдакова, О. Миколенка, О. Федоровської, А. Романюка, О. Лемака, М. Труша, та інших.

Структура магістерської кваліфікаційної роботи. Магістерська кваліфікаційна робота складається зі вступу, 3 розділів, що поділені на 6 підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи складає 66 сторінок, з них основна частина налічує 59 сторінок, список літератури – 9 сторінок. При написанні магістерської кваліфікаційної роботи було проаналізовано та вивчено 69 джерел.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ СПРАВ ПРО ЕКОЛОГІЧНІ АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

1.1. Суд як орган, уповноважений розглядати справи про екологічні адміністративні правопорушення

Розпочинаючи аналіз, суду, як органу, уповноваженого розглядати справи про екологічні адміністративні правопорушення, перш за все ми хотіли б зазначити, що в системі адміністративно-юрисдикційних органів лише суд характеризується своєю незалежністю. Окрім цього у зміст діяльності судової гілки влади включаються наступні теоретико-правові засади: ефективність діяльності суду [4, с. 87], як головна засада судочинства, як такого [5, с. 141].

Принцип незалежності судів від будь-яких впливів інших державних органів визначається гарантією об'єктивності та неупередженості в процесі вирішення справ, варто зазначити, що у багатьох випадках іншим адміністративно-юрисдикційним органам така риса не є притаманною, оскільки вони перебувають під впливом відомчої заінтересованості. Саме вищезазначений принцип передбачає можливість більш об'єктивного та неупередженого вирішення справ про адміністративні екологічні справи, що пов'язані із призначенням винним адміністративних покарань.

Проте слід зазначити, що незалежність судів, на жаль, не передбачає їх ізолюваності від інших адміністративно-юрисдикційних органів. Що в свою чергу означає, притягнення до адміністративної відповідальності за порушення екологічного законодавства відбувається лише при наявності тісного зв'язку та виконання взаємоповнених функцій органів, що покликані забезпечити захист та охорону природоохоронної сфери та судових органів.

Насамперед, йдеться про функцію державного управління та засіб додержання правових норм екологічного законодавства, під назвою екологічний контроль. Екологічний контроль визначається як діяльність спеціально уповноважених суб'єктів, на які покладені завдання з перевірки додержання та

виконання норм екологічного законодавства. Також, екологічний контроль, прихильно визначають як одну з основоположних функцій державного управління охороною навколишнього природного середовища та забезпечення

«розумного» раціонального користування природними багатствами. Ми

вважаємо, що такий контроль варто було б розглядати і як затверджену

законодавством діяльність спеціально уповноважених суб'єктів та

спеціалізованих утворень екологічних громадських об'єднань, що

спрямовується на перевірку та дотримання фізичними і юридичним особами

норм екологічного законодавства і застосування заходів задля запобігання

адміністративним правопорушенням у сфері охорони навколишнього

природного середовища і раціонального природокористування [6, с. 9].

На нормативно-правовому рівні, а саме у ст. 34 Закону України «Про

охорону навколишнього природного середовища», завданнями екологічного

контролю визначаються забезпеченням додержання вимог законодавства про

охорону навколишнього природного середовища всіма органами державної

влади, підприємствами, установами і організаціями, в незалежності від форм

власності та підпорядкування, а також громадянами [7].

Методом екологічного контролю в свою чергу визначається притягнення

винних осіб у порушенні законодавства у сфері природоохоронного законодавства

до юридичної відповідальності, а в контексті вибраної нами тематики до

адміністративної відповідальності. Не дивлячись на те, що науковці у

переважній більшості схильні до думки, що екологічний контроль як функція

державного управління в умовах розвитку демократичного суспільства уже не є

самоціллю влади та із засобу покарання трансформувався в інформаційно-

аналітичний засіб, а метою контролю є забезпечення органу управління

інформацією про стан керованого об'єкта, що дає змогу вчасно здійснити

корегувальні дії [8, с. 45], як зауважує І.А. Куян, саме притягнення до

адміністративної відповідальності винних осіб завершує собою процес реалізації

спеціально уповноваженими державними органами функції екологічного

контролю [9, с. 7]. Ми вважаємо, що остання теза потребує одного уточнення, а

саме: притягнення винних до адміністративної відповідальності може стати завершенням екологічного контролю, оскільки очевидно, що не завжди у ході цієї діяльності можуть мати місце порушення екологічного законодавства.

Важливе місце серед адміністративно-юрисдикційних органів, уповноважених розглядати справи про екологічні адміністративні правопорушення займає спеціальний центральний орган державної влади – Державна екологічна інспекція України. Основними завданнями якої є здійснення державного контролю (нагляду) у сфері охорони навколишнього

природного середовища, раціонального «розумного» використання, відтворення та охорони природних ресурсів. Окрім того, навіть при наявності достатніх підстав щодо притягнення винних осіб до адміністративної відповідальності Державна екологічна інспекція України має можливість завершити адміністративно-деліктне провадження самостійно лише в окремих випадках,

оскільки розгляд окремих екологічних адміністративних правопорушень, відноситься до підсудності та виключної компетенції суду.

Варто зазначити, що до виключного права суду також належить застосування наступних видів адміністративних стягнень, як позбавлення спеціального права, конфіскація майна, застосування заходів адміністративного впливу на неповнолітніх. Відтак, завершення екологічного контролю може бути виконано лише за умови обов'язкової участі суду, що в свою чергу підтверджує особливе місце суду у системі адміністративно-юрисдикційних органів, головними завданнями яких є розгляд справ про екологічні адміністративні пра-

вопорушення.

З іншого боку існує й обернена залежність: процес реалізації еколого-адміністративно-деліктних повноважень судами (навіть у разі виключної підвідомчості справи судам) неможливий без участі інших органів адміністративної юрисдикції.

Вищезазначене, підтверджується наступними фактами, суд (суддя) здійснюючи розгляд справи про екологічні адміністративні правопорушення бере участь у провадженні у справах про вищезазначені правопорушення.

Відповідно до ст. 245 Кодексу України про адміністративні правопорушення основним завданням провадження у справах про адміністративні правопорушення є: своєчасне, всебічне, повне та об'єктивне з'ясування обставин кожної справи, вирішення її у точній відповідності з законом, забезпечення виконання винесеного рішення (постанови у справі) [10].

Вважаючи цю правову норму основною, першою групою науковців пропонується дід провадженням у справах про адміністративні правопорушення крізь призму взаємопов'язаних та взаємообумовлених процесуальних дій, спрямованих на своєчасне, повне і об'єктивне з'ясування обставин кожної справи, вирішення її у точній відповідності з законодавством, забезпечення виконання винесеної постанови, а також виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню адміністративних правопорушень, запобігання правопорушенням, виховання громадян у дусі додержання законів, зміцнення законності, які здійснюються спеціально уповноваженим органом або посадовою особою державних органів з метою охорони прав та законних інтересів громадян, охорони власності, виконання завдань з охорони громадського порядку і громадської безпеки [11, с. 121].

Друга група науковців визначає провадження у справах про адміністративні правопорушення крізь призму діяльності уповноважених суб'єктів щодо розгляду та вирішення справ про адміністративні проступки і врешті-решт прийняття передбачених законом відповідних рішень (винесення постанови), яка передбачається адміністративно-деліктно-процесуальними нормами та здійснюється в адміністративно-процесуальній формі

Незважаючи на різноманітні погляди щодо визначення поняття «провадження у справі», залежно від адміністративно-юрисдикційних органів, уповноважених його здійснювати, доктрина адміністративного права виокремлює два підвиди таких проваджень: провадження у справах про адміністративні правопорушення, що здійснюється позасудовими органами, і судочинство у справах про адміністративні правопорушення, що здійснюється

судами загальної юрисдикції. Останнє ще визначається як «судове провадження по справах про адміністративні правопорушення» [12, с. 78].

Далі ми вважаємо за доцільне, зазначити, що провадження у справах про екологічні адміністративні правопорушення, вважаючись діяльністю, яка здійснюється у процесуальній формі, передбачає собою низку процесуальних дій. Такі відносно самостійні частини, характерні для розглядуваного провадження, виокремлені зважаючи на специфічний склад учасників процесу їх правосуб'єктність, їх цілі, терміни здійснення процесуальних дій, характер оформлюваних процесуальних документів є стадіями провадження у справах про всі (у тому числі) екологічні адміністративні правопорушення [13, с. 143].

Доктрина адміністративного процесу та вивчення законодавчої основи щодо його здійснення дозволяє визначити чотири стадії провадження.

1) порушення провадження у справі про адміністративне правопорушення і адміністративне розслідування; 2) розгляд справи по суті та прийняття рішення (постанови) по справі про адміністративне правопорушення; 3) перегляд справи у зв'язку із оскарженням або опротестуванням рішення (постанови) по справі (дана стадія вважається факультативною, адже оскарження може й не відбуватися); 4) виконання судового рішення (постанови) у справі.

Судовий розгляд справи вважається лише однією зі стадій провадження у справах про адміністративні екологічні правопорушення. Саме ця стадія є центральною, оскільки саме вона охоплює комплекс взаємопов'язаних процесуальних дій щодо розгляду справ про екологічні адміністративні правопорушення. Варто зазначити, що саме на даній стадії адміністративного провадження відбувається прийняття судового рішення (винесення постанови) у відповідності до чинного законодавства України.

Незважаючи на важливість вищезгаданих процесуальних дій суду, це лише одна зі стадій провадження. Відтак викликає заперечення вищезгаданий поділ проваджень у справах про адміністративні правопорушення на позасудові та судові. Правильним буде висловлене С. О. Короедом твердження про те, що існує дві самостійні стадії розгляду, кожна з яких характеризується окремим суб'єктом

адміністративно-деліктної юрисдикції. Тобто перед стадією розгляду справи про адміністративне правопорушення відбувається розмежування, що полягає у тому, що одні зі справ надходять на розгляд до органів державного управління, а інші – до судів [14, с. 31].

Враховуючи вищесказане, можна дійти до наступного висновку: якщо позасудове провадження у справах про адміністративні правопорушення існує (адміністративно-юрисдикційний орган здійснює всі стадії провадження й досягає його мети), то суд (суддя) у випадку провадження у справах про екологічні адміністративні правопорушення досягти його мети може лише при взаємодії з іншими органами, які уповноважені на здійснення інших стадій такого провадження. Це також показує, що суд займає особливе місце у системі органів, уповноважених на розгляд справ про екологічні адміністративні правопорушення.

Оскільки судова діяльність є різновидом юрисдикційної діяльності, вона в свою чергу наділена ще й універсальними ознаками правової охорони і правового захисту, зважаючи на те, що саме суду, як адміністративно-юрисдикційному органу, головним завданням якого є здійснення правосуддя, відведено головне місце у системі захисту правових цінностей, зважаючи на тематику нашої роботи мова йде насамперед про захист екологічних прав громадян судом.

Даний постулат, нормативно закріплено у ст. 50 Конституції України [15], у ст. 9 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» та інших нормативних актах. Окрім того нормативно визначені й гарантії екологічних прав громадян, до яких відноситься невідворотність відповідальності за порушення екологічного законодавства; відшкодування компенсації у випадках заподіяння шкоди здоров'ю та майну громадян внаслідок порушення природоохоронного законодавства та ін., що передбачено ст. 10 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» тощо. Нарешті, у ст. 11 основного нормативного акту щодо охорони навколишнього природного середовища – ЗУ «Про охорону навколишнього природного середовища»

закріплюються положення з приводу процедури поновлення прав громадян в галузі охорони навколишнього природного середовища.

Таким чином, судовий розгляд справ про екологічні адміністративні правопорушення, є одним зі способів втілення у життя згаданих гарантій екологічних прав громадян.

Правозахисна діяльність суду з приводу проваджень у справах про екологічні адміністративні правопорушення передбачена можливістю суду вирішувати питання щодо відшкодування заподіяної майнової шкоди.

Нормативно це питання регулюється ст. 40 КУпАП, відповідно до якої, якщо у результаті вчинення адміністративного правопорушення заподіяно майнову шкоду громадянину, підприємству, установі або організації, то суддя районного, районного у місті, міського чи міськрайонного суду під час вирішення питання про накладення стягнення за адміністративне

правопорушення має право одночасно вирішити питання про відшкодування винним майнової шкоди незалежно від розміру шкоди, крім випадків, передбачених частиною другою цієї статті. Вважаємо за доцільне стверджувати,

що варіативність розміру шкоди, яку суд (суддя) може зобов'язати відшкодувати, також визначається фактом, що виділяє цей орган у системі інших адміністративно-юрисдикційних органів у даній сфері правового регулювання, оскільки саме для останніх вищезазначеною правовою нормою встановлюється верхня межа щодо розміру майнової шкоди, яку вони можуть зобов'язати відшкодувати.

Ми в свою чергу, зважаючи на можливість суду накладати на винних у скоєнні адміністративного правопорушення обов'язок відшкодування заподіяної таким діянням шкоди, крізь призму екологічних прав та їх захисту, дозволимо собі запропонувати власне бачення розглядуваного аспекту. Справа у тому, що у

результаті екологічного адміністративного правопорушення може заподіюватись не просто майнова шкода, а шкода екологічна. Вона може мати як майновий, так і немайновий характер; заподіюється як фізичним, так і юридичним особам, а також державі; заподіюється внаслідок порушення

встановлених екологічних вимог щодо використання та охорони природних об'єктів та ресурсів, навколишнього природного середовища; може виражатися у спричиненні негативних змін у стані довкілля, здоров'ї і житті людей.

На сьогоднішній момент передбачається позасудова та судова процедура щодо відшкодування екологічної шкоди. Перший спосіб охоплює страхову і управлінсько-адміністративну форму, в свою чергу другий реалізується через подання особами позовної заяви до суду у порядку, передбаченому цивільним судочинством. Зважаючи на це, як визначає Л.П. Решетник, саме судовий захист порушених прав отримує особливого значення в умовах побудови демократичної, правової держави та має бути найефективнішою і найдоступнішою формою для їх захисту [16, с. 199].

Окрім цього варто звернути увагу на те, що практична реалізація цього права громадянами на сьогоднішній день залишається на досить низькому рівні.

Л.П. Решетник, яка провела дослідження щодо проблем відшкодування шкоди, заподіяної порушенням екологічних прав громадян, визначає, що причинами цього передбачаються пасивністю громадян щодо порушення їх прав; відсутністю у громадян початкових еколого-правових знань; зневірливим ставленням щодо можливості їх реального захисту шляхом подання позову про відшкодування майнової і моральної шкоди до суду [17, с. 113]. Покращити ситуацію можливо шляхом удосконалення і спрощення правового регулювання відшкодування екологічної шкоди.

Якщо така шкода відбувається внаслідок скоєння екологічного адміністративного правопорушення, то ми вважаємо доцільним передбачити можливість її відшкодування у рамках відповідного превалення у справах про екологічні адміністративні правопорушення. При цьому, на наш погляд, юрисдикційний орган (у нашому разі суд), повинен обов'язково вирішувати питання про таке відшкодування і без наявності клопотання потерпілого (оскільки, ми вже зазначали вище, специфіка екологічної шкоди полягає у можливості її заподіяння не конкретним особам, а навіть державі). Щодо

наявності чи відсутності спору про нанесення такої шкоди як умови застосування судами повноважень із зобов'язання її відшкодування, то зазначимо наступне.

У доктрині адміністративного права ряд вчених визначають доцільність віднесення до компетенції суду лише за ті адміністративні правопорушення, що вважаються суперечливими. На даній позиції наголошує і С. Короед, який визначає, що існує необхідність відокремлення у межах адміністративного провадження порушень у сфері екологічного законодавства у справах про адміністративні проступки, тобто, на думку автора, суди повинні розглядати справи щодо суперечливих адміністративних проступків, а безспірні проступки в свою чергу слід розглядати іншими (позасудовими) адміністративно-юрисдикційними органами.

Автори проекту Кодексу України про адміністративні проступки у ст. 614 також передбачають можливість розгляду справ про адміністративні проступки, у разі, коли особа не заперечує факту вчинення проступку та накладеного адміністративного стягнення, особами, уповноваженими складати протоколи, відповідно до цього Кодексу. Але в даному випадку встановлюється ще одна умова: правило діє у випадку вчинення правопорушень, за які передбачається адміністративне стягнення у вигляді попередження чи штрафу, розмір якого не повинен перевищувати трьох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Варто зазначити, що у науковій літературі наголошується на тому, що перелік виключних повноважень суду з приводу застосування певних видів адміністративних стягнень у будь-якому випадку повинен залишатися за повноваженнями суду.

Підсумовуючи вищевикладене, ми схильні приєднатися до зазначених пропозицій щодо передачі на розгляд судам справ лише з приводу суперечливих екологічних адміністративних правопорушень з урахуванням виключної судової підвідомчості справ за тими з них, за які передбачені стягнення у вигляді конфіскації чи позбавлення спеціального права. З приводу розмірів адміністративних стягнень як умови судової підвідомчості, варто зазначити, що на нашу думку, її застосовувати не є доцільною.

Проаналізувавши місце суду, як органу, уповноваженого розглядати справи про адміністративні екологічні правопорушення ми схильні констатувати, що суд займає центральне місце як у системі адміністративно-юрисдикційних органів до повноважень яких входить розгляд адміністративних справ про екологічні правопорушення, так і серед інших органів, уповноважених розглядати справи про екологічні адміністративні правопорушення. Діяльність суду в останній сфері дозволяє не лише досягти мети адміністративно-деліктного провадження, а й забезпечує реалізацію законодавчих приписів екологічного спрямування. Збереження судової підвідомчості справ про екологічні адміністративні правопорушення у поєднанні з удосконаленням адміністративного законодавства у частині реалізації судами таких повноважень дозволить вивести на вищий рівень захист прав громадян, у тому числі й екологічних.

1.2. Адміністративно-правова відповідальність за екологічні правопорушення

Суть адміністративно-правової відповідальності передбачає застосування щодо порушників екологічного законодавства адміністративно-правових стягнень (санкцій). Система правопорушень у сфері екологічного законодавства, у зв'язку з якими настає адміністративна відповідальність, передбачається главою 7 Кодексу України про адміністративні правопорушення «Адміністративні правопорушення у сфері охорони природи, використання природних ресурсів, охорони культурної спадщини». Разом з цим екологічний характер містять і деякі інші адміністративні правопорушення, вони регламентуються у інших главах КУпАП.

Адміністративне законодавство систематизує екологічні правопорушення у відповідності до об'єкту посягання. Таким чином, нормативно регламентовано: правопорушення у сфері охорони та використання земель; правопорушення у сфері використання та охорони надр; правопорушеннями в сфері охорони та

використання вод; правопорушеннями в сфері охорони та використання лісу; правопорушення в сфері охорони атмосферного повітря; правопорушеннями в сфері охорони та використання тваринного і рослинного світу [18, с. 38].

Ще однією групою екологічних правопорушень поєднаних із порушенням вимог екологічного законодавства являються правопорушення скоєні у процесі:

а) невиконання правил та норм у процесі створення, зберігання, виробництва, транспортування, знешкодження, використання, ліквідації, захоронення мікроорганізмів, біологічно активних речовин та інших продуктів біотехнологій (ст.901 КУпАП);

б) порушень вимог екологічної безпеки в процесі запровадження відкриттів, винаходів, корисних моделей, промислових зразків, раціоналізаторських пропозицій, нової техніки, систем та технологій, матеріалів та речовин (ст.911 КУпАП);

в) невиконання правил та норм з ядерної і радіаційної безпеки (ст.95 КУпАП).

До вищезазначеної групи слід теж додати допущення наднормативних викидів та скидів забруднюючих речовин, так само невиконання вимог стосовно зберігання, використання, транспортування, знешкодження та захоронення хімічних засобів захисту рослин, токсичних хімічних, радіоактивних речовин, мінеральних добрив, навіть відходів (статті 821-827, 83 КУпАП). Відокремлену групу установлюють проступки, які стосуються екологічних прав громадян [19, с. 75]. Особливо, це відмова від надання або надання із запізненням екологічної інформації.

Суб'єктами адміністративної відповідальності у сфері порушень екологічного законодавства відповідно до КУпАП є лише фізичні особи – громадяни України, особи без громадянства та посадові особи, наділені адміністративною дієздатністю, іноземні громадяни. Разом з цим відповідно до ст.12 Кодексу, під дію адміністративної відповідальності підпадають особи, які досягли 16 років на момент вчинення адміністративного проступку і є осудними. До неповнолітніх, які вчинили адміністративні проступки у сфері екологічного

законодавства, можуть бути застосовані вимушені заходи, що в свою чергу, не є адміністративними стягненнями, наприклад, застереження; зобов'язання публічно вибачитися; догана чи сувора догана, передача під нагляд батькам або особам, які їх замінюють, чи під нагляд педагогічному або трудовому колективу за їх згодою, а також окремим громадянам на їх прохання.

У юридичній літературі спірним залишається питання про адміністративну відповідальність юридичних осіб. Очевидним при цьому є напрямок від повного заперечення даної відповідальності до її повного визнання. Фактично економічні й інші санкції, що можуть вживатися до юридичних осіб за порушення екологічного або природоресурсного законодавства, через свою правову природу вважаються заходами адміністративної відповідальності [21, с. 143]. Санкції спричинені порушенням екологічного законодавства до юридичних осіб нині регламентуються багатьма законами України в тому числі, ЗУ «Про ветеринарну медицину» [22], ЗУ «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» [23], ЗУ «Про виключну (морську) економічну зону» [24] та іншими.

Незважаючи на те, що нормотворець у даному випадку не фіксує відповідальність юридичних осіб адміністративною, яка є саме такою, тому що за відповідні правопорушення на юридичних осіб накладаються адміністративні стягнення у вигляді штрафів, конфіскації знарядь та засобів, за допомогою застосування яких вчинено порушення прав громадян, вилучення незаконно добутих природних ресурсів.

Система адміністративних стягнень спричинених порушеннями екологічного законодавства дозволяє зазначити той факт, що вони передбачаються як КУпАП, так і регламентуються іншими нормативно-правовими актами в даній сфері. Відповідно до ст.24 КУпАП за відповідні правопорушення можуть накладатись такі адміністративні стягнення: штраф, попередження, оплатне вилучення предмета, що став знаряддям вчинення чи безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення; вилучення предмета, що став знаряддям вчинення чи безпосереднім об'єктом

адміністративного правопорушення; позбавлення спеціального права, наданого цьому громадянину (права керування транспортними засобами, права полювання); виправні роботи; громадські роботи; адміністративний арешт.

Тісними через свою правову природу до цих стягнень є такі санкції: анулювання дозволу (ліцензії) та скасування дії, обмеження, зупинення (тимчасова заборона), припинення дії суб'єкта господарювання тощо. Звідси, анулювання або скасування дозволу (ліцензії) на природокористування здійснюється відповідно до Закону України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» та

Положення про порядок видачі дозволів на спеціальне використання природних ресурсів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 10 серпня 1992 р. №459 [26].

Слід відзначити, що адміністративні стягнення передбачені КУпАП України розмежовуються на основні і додаткові. Лише як основні можуть застосовуватись всі адміністративні стягнення, закріплені у ст. 24 Кодексу, окрім оплатного видучення та конфіскації відповідних предметів. Останні можуть застосовуватись і як основні, і як додаткові. Відповідно до цього за одне адміністративне правопорушення може бути накладено або основне, або основне і додаткове стягнення [27, с. 130].

Адміністративне стягнення може бути накладено не пізніше як через два місяці з дня вчинення екологічного правопорушення, а при триваючому правопорушенні (наприклад, забрудненні навколишнього середовища) – не пізніше як через два місяці з дня його виявлення. Якщо відмовлено в порушенні кримінальної справи чи закриття кримінальної справи, однак за наявності в діях порушника ознак адміністративного правопорушення адміністративне стягнення може бути накладено не пізніше як через місяць з дня прийняття рішення про відмову в порушенні кримінальної справи або про її закриття (ст. 38 КУпАП).

В разі якщо внаслідок вчинення адміністративного екологічного правопорушення завдано майнову шкоду, то відповідний державний адміністративно-юрисдикційний орган під час вирішення питання про накладення стягнення за адміністративне правопорушення має право одночасно

вирішити питання про відшкодування винним майнової шкоди, якщо її сума не перевищує двох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а суддя районного (міського) суду — незалежно від розміру шкоди (ст.40 КпАП України).

Відповідно до чинного законодавства, адміністративна відповідальність за екологічні правопорушення застосовується спеціально уповноваженими на те державними органами (їх посадовими особами). Дані органи (посадові особи) є суб'єктами виконавчої влади, реалізуючи яку, вони накладають адміністративні стягнення. Коло суб'єктів адміністративної юрисдикції та обсяг їх юрисдикційних повноважень встановлено в КУпАП. Таким чином, справи про адміністративні екологічні правопорушення розглядаються: адміністративними комісіями при виконавчих комітетах районних, міських, районних у містах, сільських радах, селищних, виконавчими комітетами сільських та селищних рад, районними (міськими) судами (суддями); органами внутрішніх справ, органами державних інспекцій та іншими уповноваженими на те державними органами (посадовими особами). До спеціальних органів еколого-адміністративної юрисдикції належать органи (посадові особи) Міністерства екології та природних ресурсів України, Державної екологічної інспекції, Державного агентства водних ресурсів України, Державного агентства лісових ресурсів України, Державної санітарно-епідеміологічної служби Міністерства охорони здоров'я України тощо.

До того ж, справи про екологічні адміністративні правопорушення розглядають у межах своїх повноважень: районні, районні у містах, міські чи міськрайонні суди; органи державного екологічного контролю; органи, установи і заклади державної санітарно-епідеміологічної служби; органи земельних ресурсів; спеціально уповноважені органи виконавчої влади у сфері захисту рослин; органи спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у сфері водного господарства; органи рибоохорони; органи лісового господарства; органи мисливського господарства. Стягнення застосовуються відповідно до рішень, які приймаються уповноваженими органами, в порядку, що затверджений адміністративним законодавством.

Процес реформації адміністративного права та адміністративного законодавства, які відбуваються сьогодні, безпосередньо пов'язаний з реформуванням інституту адміністративної відповідальності та законодавства про адміністративну відповідальність. Сьогоднішнє законодавство містить важливі нововведення, спрямовані на покращення адміністративної відповідальності за екологічні правопорушення. І навіть, значно розширено перелік екологічних правопорушень, через які можуть накладатись адміністративні стягнення, перелік самих адміністративних стягнень, введено адміністративну відповідальність юридичних осіб.

Охарактеризувавши, адміністративно-правову відповідальність за екологічні правопорушення, можемо зробити наступні висновки: адміністративно-правова відповідальність являється дієвим способом охорони навколишнього природного середовища, його об'єктів і ресурсів, а також життя та здоров'я людей. Переваги саме цього виду юридичної відповідальності насамперед, полягають у спрямованості на превентивні заходи, а тобто попередження та недопущення спричинення значної шкоди навколишньому природному середовищу і життю та здоров'ю людини, а у свою чергу в оперативності реагування на правопорушення, що дуже важливо у галузі охорони довкілля.

Висновки до розділу 1

Дослідження теоретико-правових основ судового розгляду справ про екологічні адміністративні правопорушення зумовило необхідність аналізу місія суду, як органу, уповноваженого розглядати справи про адміністративні екологічні правопорушення та характеристики адміністративно-правової відповідальності за екологічні правопорушення. Ми змогли зробити наступні висновки: суд займає центральне місце як у системі адміністративно-юрисдикційних органів до повноважень яких входить розгляд адміністративних справ про екологічні правопорушення, так і серед інших органів, уповноважених

розглядати справи про екологічні адміністративні правопорушення в свою чергу адміністративно-правова відповідальність являється дієвим способом охорони навколишнього природного середовища, його об'єктів і ресурсів, а також життя та здоров'я людей. Переваги саме цього виду юридичної відповідальності насамперед, визначаються у спрямованості на превентивність вчинення правопорушення та недопущення спричинення значної шкоди навколишньому природному середовищу і життю та здоров'ю людини, що в свою чергу полягає в оперативності реагування на правопорушення, що надзвичайно важливо у галузі охорони навколишнього природного середовища.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

РОЗДІЛ 2 СУДОВИЙ РОЗГЛЯД СПРАВ ПРО ЕКОЛОГІЧНІ АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

2.1. Поняття та склад екологічних адміністративних правопорушень, що розглядаються судами

Дослідження поняття та складу екологічних адміністративних правопорушень, що розглядаються судами варто розпочати із визначення мети здійснення судового розгляду адміністративних справ у сфері порушення екологічного законодавства, варто зауважити, що воно має ціль, по-перше, у вирішенні даних справ у невідхильній відповідності до чинного законодавства України, об'єктивно, повно та всебічно задля захисту екологічних прав та законних інтересів фізичних і юридичних осіб. Саме, суд повинен забезпечити неупереджене та правильне вирішення справи шляхом використання та додержання матеріальних і процесуальних норм права й за наявності законних підстав для притягнення винних до адміністративної відповідальності.

Адміністративну відповідальність правопорушення у сфері охорони навколишнього природного середовища визначають й інакшим чином. На думку К. Рябець – «це вид юридичної відповідальності, що настає внаслідок невиконання чи неналежного виконання особою норм адміністративного законодавства, що регламентують порядок використання природних ресурсів, охорону навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки громадян» [28, с. 189].

Незважаючи на точність даного доктринального визначення, ми переконані, що таке розуміння терміну «екологічного адміністративного правопорушення» є в деякій мірі дискусійним. Супротив викликає припис про невиконання або неналежне виконання особою норм саме адміністративного законодавства у сфері охорони природного навколишнього середовища, зважаючи на те, що порядок використання природних ресурсів, охорону навколишнього природного середовища і забезпечення екологічної безпеки

громадян регламентують, саме норми екологічного законодавства. Варто зазначити, що адміністративним законодавством у даній сфері також встановлюється склад адміністративних правопорушень, регламентуються санкції за їх порушення та порядок притягнення до адміністративної відповідальності. Подібного висновку доходить й І. Куян, зазначаючи, що однією із особливостей адміністративної відповідальності за екологічні правопорушення вважається поєднання екологічних і адміністративних чинників у змісті цього правового явища. В свою чергу К. Рябець, пропонуючи визначення екологічного правопорушення як підстави юридичної відповідальності в галузі екології зазначає, що ним є «винна протиправна дія чи бездіяльність особи, яка порушує норми екологічного законодавства і наносить шкоду навколишньому природному середовищу та здоров'ю громадян».

Представники наукової доктрини в даній сфері, оперуючи терміном «правопорушення», визначають його як «суспільно небезпечне або шкідливо неправомірне (протиправне) винне діяння (дія або бездіяльність) особи, яка наділена адміністративною дієздатністю, внаслідок чого спричиняє юридичну відповідальність» [29, с. 420]; «винну протиправну дію чи бездіяльність деліктоздатної особи, яка спричинила шкоду суспільству, державі чи окремим особам, яка тягне юридичну відповідальність» [30, с. 203]. Як можна побачити, докорінних відмінностей наведені визначення понять не містять й загально визнаними ознаками правопорушення є протиправність (неправомірність), суспільна шкідливість (небезпечність), вольовий характер, винність, вираження через протиправні дії або бездіяльність. ○ ○

З приводу адміністративних правопорушень, то на доктринальному рівні Д. М. Лук'янець пропонував розглядати їх як «врегульовані нормами права суспільні відносини, учасники яких мають суб'єктивні права та юридичні обов'язки, але на відміну від правовідносин ці права й обов'язки не реалізуються, а порушуються» [31, с. 13]. Віддаючи належне вищому, такий підхід видається дещо сумнівним, бо породжує існування «неправових відносин» та не вказує на основний наслідок правопорушення, настання юридичної відповідальності.

На сьогоднішній день дискусій щодо визначення поняття «адміністративне правопорушення» фактично не існує, оскільки в законодавстві України, а саме в Кодексі України про адміністративні правопорушення зазначається його легальне визначення. Так відповідно до ч. 1 ст. 9 КУпАП «адміністративним правопорушенням (проступком) визнається протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність».

Екологічний характер юридичної відповідальності, у тому числі й адміністративної, проявляється в особливій підставі екологічного правопорушення. Специфічними ознаками саме екологічного правопорушення є екологічна спрямованість, екологічна небезпечність та екологічна протиправність. Окрім цього має місце позиція щодо обов'язковості двооб'єктності екологічного правопорушення, що включає навколишнє середовище та здоров'я людини [32].

Враховуючи вищевикладене, ми пропонуємо розглядати екологічне правопорушення слідуючим чином. Оскільки саме «екологічність» є ключовою ознакою й вона найповнішою мірою відображена у відносинах, що регулюються такою галуззю права, як екологічне право, пропонуємо розуміти екологічне правопорушення через призму відносин, які регулюються цією галуззю й визначити його як «протиправне, винне діяння (дію чи бездіяльність), що порушує встановлені законодавством вимоги до використання природних ресурсів, охорони природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки, спричинює чи може спричинити шкоду навколишньому природному середовищу і (або) здоров'ю людини, за яке передбачена юридична відповідальність».

Ця так би мовити загальна форма екологічного правопорушення «забарвлюється» додатковими рисами при її застосуванні до поняття «екологічне адміністративне правопорушення».

В свою чергу як зазначає К. Худовердова, адміністративне

правопорушення у сфері екологічного законодавства є протиправним, винним діянням (дією чи бездіяльністю), що вчиняється правоздатним суб'єктом, яке заподіює чи несе реальну загрозу щодо завдання екологічної шкоди або таке, що порушує права та інші законні інтереси суб'єктів екологічного права [33, с. 251].

Проте, на наш погляд, недоліками даного тлумачення цього поняття є, по-перше, відсутність припису на вид юридичної відповідальності (фактично його можна порівнювати із загальним визначенням екологічного правопорушення), а по-друге, не варто погоджуватися із тим, що саме внаслідок екологічного адміністративного правопорушення порушуються права або законні інтереси суб'єктів тільки екологічного законодавства. Відтак, коло суб'єктів, права яких можуть бути порушені всупереч екологічного правопорушення, є набагато ширшим та охоплює всіх людей, незважаючи на їх правовий статус.

Враховуючи вищесказане, екологічне адміністративне правопорушення варто визначити, як «суцільно шкідливе, протиправне, винне діяння (дію чи бездіяльність) особи, що порушує встановлені законодавством вимоги до використання природних ресурсів, охорони природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки, спричинює чи може спричинити шкоду навколишньому природному середовищу та (або) здоров'ю людини, за здійснення якого законом передбачена адміністративна відповідальність».

Наступним ключовим моментом кваліфікаційної магістерської роботи, після визначення самого поняття підсудних екологічних адміністративних правопорушень, повинно стати виокремлення основних характеристик, властивих вищезазначеним правопорушенням, оскільки саме це може дозволити чітко визначити приналежність діяння до розглядуваної категорії, а також уникнути колізій при визначенні органу, уповноваженого розглядати справу про адміністративне правопорушення.

Задля досягнення цієї мети обов'язковим є дослідження юридичного складу екологічних адміністративних правопорушень як основного моменту при віднесенні того чи іншого правопорушення саме до вказаної категорії.

Відтак, в теорії права передбачається, що склад правопорушення включає

чотири елементи: об'єкт, об'єктивну сторону, суб'єкт та суб'єктивну сторону. Адміністративним екологічним правопорушенням так само притаманні дані складові.

Ми вважаємо, що слід розпочати з об'єкта підсудних екологічних адміністративних правопорушень, бо саме цей елемент вказує, а на що ж, власне, «зазіхає» протиправна діяння. І, як абсолютно слушно відмічає І.А. Куял, саме об'єкт являється ідентифікуючою ознакою екологічних (у тому числі й адміністративних) правопорушень.

На думку Н. Д. Красіліча в найбільш загальному вигляді «під об'єктом екологічного правопорушення розуміють комплекс суспільних правовідносин екологічного характеру, які складають екологічний правопорядок у країні. Надалі, вважає науковець, у складі цього комплексу виділяють загальний і спеціальні об'єкти екологічних правопорушень» [34, с. 71]. До першого належать правовідносини, пов'язані з охороною навколишнього природного середовища в цілому. До другого - групи однорідних суспільних відносин по охороні й раціональному використанню землі, надр, вод, лісів та іншої рослинності, природних територій і об'єктів особливої охорони тощо.

Для екологічних правопорушень предметом будуть цінності, перелічені у ст. 5 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища»: «навколишнє природне середовище як сукупність природних і природно-соціальних умов та процесів; природні ресурси, як залучені в господарський обіг, так і невикористовувані в економіці в даний період (земля, надра, води, атмосферне повітря, ліс та інша рослинність, тваринний світ), ландшафти; інші природні комплекси; території та об'єкти природно-заповідного фонду України й інші території та об'єкти, визначені відповідно до законодавства України; здоров'я і життя людей (в контексті охорони від негативного впливу несприятливої екологічної обстановки)».

Таким чином, спираючись на напрацювання науки екологічного й адміністративного права, можна вважати наступне. Загальним об'єктом екологічних адміністративних правопорушень є всі суспільні відносини, які

регулюються екологічним правом та охороняються адміністративними санкціями. Родові об'єкти – відносини у сфері використання природних ресурсів, охорони природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки.

Наступним елементом складу підсудних екологічних адміністративних правопорушень є їх об'єктивна сторона, що виражає зовнішній прояв, являється сукупністю зовнішніх ознак суспільно шкідливого протиправного посягання на відповідний об'єкт.

Цей елемент, в першу чергу, характеризується власне діянням, що знаходить свій прояв у двох формах – дії (активної поведінки особи) та бездіяльності (пасивної поведінки особи, утримання її від вчинення певних дій).

Аналіз норм КУпАП, які наразі визначають склад підсудних екологічних адміністративних правопорушень дозволяє стверджувати, що переважна більшість із них передбачає скоєння активних дій. У формі бездіяльності об'єктивна сторона може мати місце при правопорушеннях, передбачених: ч. 2 ст. 88-1 КУпАП – якщо особа не виконує приписи правил утримання диких тварин у неволі або в напіввільних умовах через незабезпечення відповідних умов утримання; ст. 88-2 – в частині не забезпечення належних умов зберігання або не здійснення державного обліку зоологічних, ботанічних колекцій; ст. 90 – щодо невиконання заходів із охорони тварин і рослин, занесених до Червоної книги України; ст. 91 – щодо невиконання заходів із охорони територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

Наступним елементом складу підсудних екологічних адміністративних правопорушень являється їх суб'єкт. За теорією адміністративного права – це особа, яка вчинила правопорушення шляхом виконання всіх визначених у межах складу проступку ознак та відповідає визначенню у конкретній адміністративно-деліктній нормі властивостям [35, с. 63]. Зважаючи на різноманітність таких осіб, проаналізуємо, які ж з них можуть виступати суб'єктами саме екологічних адміністративних правопорушень, у тому числі підсудних.

Із розвитком ринкових відносин та трансформацією економічного середовища України після оголошення незалежності важливе місце серед

суб'єктів адміністративної відповідальності взагалі та за екологічні адміністративні правопорушення зокрема мали б зайняти фізичні особи, що займаються підприємницькою та господарською діяльністю. Це випливає з того,

що їх діяльність досить часто справляє такий же негативний вплив на довкілля, як і діяльність юридичних осіб, а інколи мають місце й більш шкідливі наслідки.

Останнім часом активно піднімаються питання розвитку екологічного підприємництва, підкреслюється важливість поєднання екологічних і економічних інтересів, вказується на перспективі природоохоронних технологій

як основних засобів конкурентної боротьби підприємців, вказується на

необхідності поєднання засобів стимулювання екологізації господарської діяльності та юридичної відповідальності за порушення екологічного законодавства

Аналіз змісту норм КУпАП, які передбачають склад підсудних екологічних адміністративних правопорушень показує, що фактично всі вони можуть бути вчинені як умисно, так і з необережності. Виключення складає лише правопорушення, передбачене ст. 85-1: виготовлення та збут заборонених знарядь добування об'єктів тваринного або рослинного світу може бути скоєно виключно умисно.

Зауважимо, що досліджуючи суб'єктивну сторону більш широкої категорії - екологічних адміністративних правопорушень, І. А. Куяні виділяла як ознаки умисної форми вини загальну протиправність (усвідомлення особою

недозволеності своєї поведінки) та спеціальну протиправність (усвідомлення

особою факту порушення спеціальних екологічних вимог). Це повною мірою стосується й підсудних екологічних адміністративних правопорушень, в яких поєднується загальна та спеціальна протиправність. Остання матиме місце при

скоєнні правопорушень за ч. 2, 4 та 5 ст. 85 КУпАП (оскільки нею передбачено

порушення спеціальних актів екологічного законодавства - правил використання

об'єктів тваринного світу); за ст. 88 (де має місце порушення передбаченого

спеціальним законодавством порядку ввезення і вивезення об'єктів тваринного та рослинного світу на та з території України); за ст. 88-1 (де передбачено

порушення порядку придбання та збуту об'єктів тваринного та рослинного світу, а також правил утримання диких тварин у неволі чи в напіввільних умовах), за ст. 88-2 (актами екологічного законодавства встановлені правила створення, поповнення, зберігання, використання та державного обліку зоологічних та ботанічних колекцій); нарешті, ст. 90 та 91 які передбачають порушення встановлених екологічним законодавством спеціальних вимог щодо охорони видів тварин і рослин, занесених до Червоної книги України, а також щодо охорони і використання території й об'єктів природно-заповідного фонду України.

Можна погодитись із І. А. Куяні в тому, що усвідомлення спеціальної протиправності тісно пов'язане із наявністю в особи спеціальних екологічних знань: автор доводить, що категорія «знання» є однією із ознак умислу як суб'єктивної сторони екологічного проступку. Водночас не зовсім вірним видається застосування науковцем цієї ж ознаки до необережної форми вини в суб'єктивній стороні екологічних адміністративних правопорушень. На наш погляд, тут спеціальними екологічними знаннями мають володіти особи, діяльність яких безпосередньо пов'язана із тими чи іншими видами, способами використання природних ресурсів тощо (найкращим прикладом будуть посадові особи, в обов'язки яких входить дотримання відповідних екологічних вимог в силу обійманої посади). Однак ті ж само загальні суб'єкти екологічних адміністративних правопорушень вчиняючи їх з необережності, далеко не завжди можуть мати (й мають) такі знання. Звідси вважаємо, що категорія «знання» при характеристиці необережної форми вини у суб'єктивній стороні екологічних адміністративних правопорушень (у тому числі й підсудних) є необов'язковою ознакою й не впливає на їх кваліфікацію.

Дослідивши поняття та склад екологічних адміністративних правопорушень, що розглядаються судами, можемо зробити наступні адміністративні екологічні правопорушення це вид юридичної відповідальності, що настає внаслідок невиконання чи неналежного виконання особою норм адміністративного законодавства, що регламентують

порядок використання природних ресурсів, охорону навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки громадян висновки що юридичні екзemplи підсудних екологічних адміністративних правопорушень мають типові складові, характерні й притаманні для будь-якого адміністративного правопорушення: об'єкт, об'єктивну сторону, суб'єкт, суб'єктивну сторону. Елементами, що дозволяють віднести екологічні адміністративні правопорушення саме до категорії підсудних, являються об'єкт та об'єктивна сторона. Суб'єкт та суб'єктивна сторона мають у цьому разі додаткове значення.

2.2. Процедура судового розгляду справ про екологічні адміністративні правопорушення

Судовий розгляд справ про екологічні адміністративні правопорушення варто розглядати як форму застосування адміністративно-деліктних повиноважень суду і центральну стадію адміністративного провадження у сфері екологічних правопорушень, на якій здійснюється встановлення об'єктивної істини з приводу винуватості або невинності особи, що притягується до адміністративної відповідальності за вчинення підсудного екологічного адміністративного правопорушення і приймається визначений законодавством акт застосування права.

Як нами було вже зазначено в попередніх розділах магістерського кваліфікаційного дослідження, судовий розгляд справ про екологічні адміністративні правопорушення вважають однією із стадій провадження в справах про адміністративні екологічні правопорушення. Дана стадія вважається головною та, як і всі інші стадії даного провадження, відрзняється своєю власною внутрішньою побудовою. Як зазначає А. Миколенко, розгляд справ включає в себе декілька взаємопов'язаних один з одним етапів, що разом із вирішенням та досягненням загальної мети та завдань, притаманних зазначеній стадії провадження, зумовлюють і свою специфічну ціль [36, с. 251].

Провідні вчені в даній сфері О. В. Фазикош та А. С. Васильєв незважаючи на досліджувану нами стадію судового процесу під назвою «розгляд справи», вважають, що вона включає декілька етапів, до яких дослідники відносять:

- 1) підготовку справи до розгляду;
- 2) розгляд справи;
- 3) прийняття по ній постанови [37, с. 205].

Зважаючи на таку структуру даної стадії, розпочнемо аналіз із першої складової - підготовки справ про екологічні адміністративні правопорушення до розгляду судом (суддею).

Згідно зі ст. 278 КУпАП при підготовці до розгляду справи про адміністративне правопорушення суддя вирішує такі питання:

- 1) чи належить до його компетенції розгляд даної справи;
- 2) чи правильно складено протокол та інші матеріали справи про адміністративне правопорушення;
- 3) чи сповіщено осіб, які беруть участь у розгляді справи, про час і місце її розгляду;
- 4) чи витребувано необхідні додаткові матеріали;
- 5) чи підлягають задоволенню клопотання особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, потерпілого, їх законних представників і адвоката.

Не зважаючи на вичерпний перелік питань, які має вирішити суд на етапі підготовки справи про екологічні адміністративні правопорушення до розгляду, фахівці допускають їх розширення. Зокрема, через включення до такого переліку питання про наявність обставин, що виключають провадження у справі, передбачені ст. 247 КУпАП [38], пропонуємо за наявності таких підстав припиняти провадження на цьому підготовчому етапі. Тут ми погоджуємось із позицією вчених, які вважають правильним з'ясування даного питання виключно під час прийняття рішення у справі після її розгляду по суті з викликом порушника, з'ясуванням всіх обставин справи, встановленням вини порушника і винесенням відповідної постанови [39, с. 74].

В Україні неупередженість суду є однією із базових гарантій судочинства, закріпленою як на конституційному (ст. 129 та ін Конституції України), так і на міжнародному (ст. 6 Європейської конвенції про захист прав та основоположних свобод людини [40]) рівнях. Неупередженість суду є однією із ознак, що зумовлюють його особливе місце в системі органів адміністративно-деліктної юрисдикції, у тому числі й екологічної. Саме інститут відводу (самовідводу) судді являється процесуальною гарантією права на неупереджений суд, й сучасні реалії (зокрема в розрізі боротьби з корупцією) підтверджують нагальність його введення до законодавства про адміністративні правопорушення.

Після проведення підготовчого етапу справи про екологічні адміністративні правопорушення підлягають розгляду по суті. Даний етап стадії судового розгляду являється центральним та основним.

Однозначною є позиція, що саме на цьому етапі розгляду справи про адміністративне правопорушення (у тому числі екологічне) по суті завершується процес пізнання як самого факту адміністративного правопорушення, так і всіх супровідних подій, вносяться пропозиції щодо ліквідації причин та умов, що сприяли вчиненню адміністративного правопорушення.

Разом із тим, переважна більшість вчених вказує на недостатню нормативу урегульованість процесу, процедури на даному етапі. Приміром, М. Я. Масленников, відзначаючи найбільшу значущість даного етапу провадження, та визначальну його роль у можливості виконання задач законодавства про адміністративні правопорушення взагалі та завдань адміністративно-деліктного провадження зокрема, стверджує, що складність правозастосування на ньому виражається у відсутності в законодавстві про адміністративні правопорушення вичерпних процедурних та процесуальних правил та норм, призначених для врегулювання порядку розгляду справи [41].

Інший дослідник - Р. А. Романюк теж звертає увагу на встановлення в законодавстві достатньо спрощеної та суттєво скороченої процедури розгляду справ про прилягнення до адміністративної відповідальності (це і скорочені строки розгляду справ, і поверховість порядку самого розгляду, і відсутність

встановлених особливостей розгляду справи по суті, і відсутність регламентації порядку виступів із поясненнями та дослідження доказів тощо).

Звертає увагу автор і на те, що в законодавстві взагалі не виділено окремих норм, які б регламентували судове провадження в цих справах, а визначено натомість загальний порядок розгляду справ про адміністративні правопорушення для всіх органів, компетентних здійснювати такий розгляд, у тому числі й судів. Наслідком цього є застосування судами аналогії закону та аналогії права. Судді, ураховуючи спільність процесуальних інститутів різних видів судочинства, ведуть процес у цій категорії справ за алгоритмом, який застосовується ними в інших видах проваджень. Однак є справедливим висновок Р. А. Романюка, що цей, за своєю сутністю винятковий, спосіб усунення недоліків правового регулювання не може бути постійним виходом із ситуації, що вимагає оперативного вдосконалення законодавства про адміністративну відповідальність [42, с. 121]. На можливість застосування судами аналогії при розгляді справ про адміністративні правопорушення вказують у свої доробках і В. М. Скавронік, О. Ю. Тихомиров та деякі інші фахівці.

Отож, за діючим на даний час КУпАП процес розгляду справи про адміністративні правопорушення є уніфікованим для всіх органів адміністративної юрисдикції і врегульовується ст. ст. 279-282 КУпАП. Із змісту цих норм видно, що специфіка розгляду встановлена лише для справ про адміністративні правопорушення у сфері безпеки дорожнього руху, зафіксовані в автоматичному режимі. Для всіх інших видів адміністративних правопорушень законодавець спеціальних правил розгляду справи не передбачає. Однак поряд із уніфікацією процесу розгляду всіх видів адміністративних правопорушень, певні особливості все ж таки можуть мати місце. Саме на таких рисах процесу розгляду справ про екологічні адміністративні правопорушення ми й сконцентруємо увагу.

Виходячи із змісту норм КУпАП та спираючись на спеціальні джерела можна стверджувати, що на етапі розгляду справ про екологічні адміністративні правопорушення по суті суд здійснює правову оцінку дій особи, яка

притягується до відповідальності; проводить оцінку доказів; робить висновок про винуватість чи невинуватість особи; встановлює обставини, які ном'якують відповідальність; встановлює факт наявності чи відсутності шкоди; реагує на діяння особи, встановлюючи міру відповідальності через застосування відповідних санкцій; формулює пропозиції щодо усунення причин та умов вчиненого екологічного адміністративного правопорушення. По-нішому: на даному етапі завершується процес пізнання факту протиправної поведінки особи, яка притягається до відповідальності, і всіх явищ, які її стосуються [43, с. 137].

Щодо самої процедури розгляду, то вона лаконічно врегульована ст. 279 КУпАП і включає: оголошення складу колегіального органу або представлення посадової особи, яка розглядає дану справу; оголошення головоючим на засіданні колегіального органу або посадовою особою, що розглядає справу, яка справа підлягає розгляду, хто притягається до адміністративної відповідальності, роз'яснення особам, які беруть участь у розгляді справи, їх прав і обов'язків; оголошення протоколу про адміністративне правопорушення; заслуховування осіб, які беруть участь у розгляді справи; дослідження доказів; вирішення клопотань.

У процесі розгляду справ про екологічні адміністративні правопорушення для винесення обґрунтованого рішення, судом здійснюється оцінка доказів. Як вказується у ст. 252 КУпАП докази оцінюються за внутрішнім переконанням особи, яка розглядає справу, і така оцінка ґрунтується на всебічному, повному і об'єктивному дослідженні всіх обставин справи в їх сукупності, керується законом і правосвідомістю. Ми ж неодноразово в роботі говорили про те, що суд позиціонується як найбільш кваліфікований орган, здатний приймати об'єктивні рішення по справам про екологічні адміністративні правопорушення і вказували на специфіку таких діянь, що вимагає наявності в судді спеціальних екологічних (не юридичних) знань. Торкались ми й питання залучення експертів до адміністративно-деліктного провадження у справах про екологічні адміністративні правопорушення. Зараз же зупинимось на цьому аспекті

детальніше, виходячи по-перше, з того, що за ст. 251 КУпАП висновки експерта являються доказами у справі; по-друге, зважаючи на недосконалість законодавства про адміністративні правопорушення у цій сфері; і по-третє,

зважаючи на об'єктивну необхідність участі в процесі розгляду справи фахівців у сфері зоології, орнітології, іхтіології, ботаніки тощо (прикладом у справах, пов'язаних із об'єктами рослинного та тваринного світу, занесеними до Червоної книги України, ботанічними та зоологічними колекціями та ін.) Підтримуємо й І. А. Куян щодо обов'язкової участі експерта у справах про екологічні

а

д Наразі основними недоліками процесуальної частини КУпАП щодо участі експерта у справах вчені називають: відсутність вказівки на форму та зміст процесуального документа, на підставі якого проводиться експертиза,

відсутність кола ініціаторів проведення експертизи та її оплати; неоднозначність вирішення питання про строк проведення експертизи; недосконалість визначення процесуального статусу експерта у справах про адміністративні правопорушення.

р Охарактеризувавши етап розгляду справи про екологічні адміністративні правопорушення по суті за логікою дослідження перейдемо до аналізу наступної складової стадії судового розгляду справ про екологічні адміністративні правопорушення – прийняття рішення й доведення його до відома заінтересованих осіб.

н Відразу відмітимо, що в теорії права прийняття рішення у справі вважається завершальною та разом з тим основною стадією процесу застосування права. Саме вона передбачає безпосереднє застосування права, у той час як всі попередні стадії лише підготують попередні умови та

матеріали для остаточного вирішення справи. І саме в рішенні норма права набуває індивідуально-владного характеру, остаточно встановлюється зв'язок норми права з фактом, який потрібно вирішити. Наголошують теоретики й на тому, що правильно прийняте рішення забезпечує законність, укріплює правопорядок цілому, підтримує інтереси держави та суспільства з одного боку,

о

р

а з іншого — охороняє права громадян, виховує повагу до закону [45, с. 174].

Що стосується безпосередньо судового рішення, то його визнають найважливішим результатом (найважливішим актом) здійснення правосуддя, який ухвалений згідно з нормами матеріального та процесуального права, на конституційних засадах та принципах судочинства, покликаний забезпечити захист гарантованих законом прав і свобод людини та реалізувати закріплений в Конституції принцип верховенства права [46]. Окрім того, судові рішення являється основним актом реалізації судової влади і його метою визначають «досягнення юридичної визначеності у спірних правовідносинах, переконання сторін та суспільства у справедливості суду, утвердженні ним прав людини та запобігання невизначеності в аналогічних ситуаціях».

За ст. 283 КУпАП судові рішення у справі про всі адміністративні правопорушення (у тому числі екологічні) приймаються у формі постанови, в якій фіксується результат юридичної оцінки дій особи, яка притягується до адміністративної відповідальності, констатується винність чи невинуватість такої особи, встановлюється (за наявності підстав) конкретний захід адміністративного стягнення щодо винної особи. Разом із тим таке судове рішення має й значно ширшу мету: підтвердити факт здійснення правосуддя (що відображає особливість судової підвідомчості справ про адміністративні правопорушення), переконати суспільство в обов'язковості притягнення винних до юридичної (в даному разі адміністративної) відповідальності та в її невідворотності.

Проте задля досягнення своєї мети, задоволення інтересів (очікування) учасників провадження та суспільства судове рішення у справах про адміністративні (у тому числі екологічні) правопорушення має бути якісним, тобто відповідати певним встановленим вимогам, критеріям якості.

Варто акцентувати увагу на тому, що незважаючи на існування різних підходів до переліку останніх, важливим є те, що базові вимоги до якості судових рішень є універсальними для всіх їх видів.

Однією з основних вимог щодо якості всіх без винятку судових рішень є їх

правосудність. Як відмічають фахівці, це головний критерій якості судового рішення, порушення якого є підставою для скасування чи зміни судового рішення судом вищої інстанції. Правосудність поєднує в собі дві вимоги законність (стосується питань права) та обґрунтованість (стосується питань факту).

Будучи фахівцем в галузі адміністративного процесу В. М. Кравчук говорить про те, що законність рішення залежить від безумовної точної відповідності його до законів та інших нормативно-правових актів, що визначається передусім правильною юридичною кваліфікацією взаємовідносин сторін та інших учасників справи. Слушним є й висновок М. І. Трущ, яка доводить, що законним вважатиметься рішення суду, ухвалене із неухильним дотриманням процесуальних вимог, із застосуванням до дійсних правовідносин сторін норм права, які підлягають застосуванню, та яке відповідає правопорядку держави [47].

З позиції Р. Куйбіди та О. Сироїд, судове рішення є законним, якщо воно ухвалене судом відповідно до норм матеріального права з дотриманням норм процесуального права. Ці ж автори пропонують три критерії оцінки законності судового рішення: 1) чи застосував суд необхідний закон? 2) чи не застосував суд зайвий закон? 3) чи правильно суд витлумачив закон? Окрім цього, вони вірно стверджують, що законність судового рішення має трактуватись не суто формально – як дотримання вимог закону, а у ширшому значенні – відповідно до вимог верховенства права.

В якості прикладу неправильного застосування першого з них наведемо постанову Апеляційного суду Донецької області від 17 березня 2016 р. № 243/831/16-п, якою було скасовано постанову судді Слов'янського міськрайонного суду Донецької області від 11 лютого 2016 року (про притягнення до адміністративної відповідальності за ст. 91 КУпАП «Порушення правил охорони та використання території та об'єктів природно-заповідного фонду»). Причиною скасування постанови суду першої інстанції стало неправильне застосування норм матеріального права: в протоколі про

адміністративне правопорушення та в самому судовому рішенні відсутня об'єктивна сторона адміністративного правопорушення, відповідальність за яке передбачена ст. 91 КУпАП, тобто в них не зазначено, яким саме чином дії особи, що притягується до адміністративної відповідальності, порушують ст. 7 Закону України «Про природно-заповідний фонд України» та ст. 68 «Про охорону природного навколишнього середовища». Апеляційна скарга була задоволена, провадження за ст. 91 КУпАП – закрито у зв'язку із відсутністю події і складу адміністративного правопорушення [48].

Проаналізувавши процедуру судового розгляду справ про екологічні адміністративні правопорушення, варто зазначити, що судовий розгляд справ про екологічні адміністративні правопорушення являється формою реалізації адміністративно-деліктних повноважень суду та основною стадією адміністративного-деліктного провадження, на якій здійснюється встановлення об'єктивної істини стосовно винуватості чи невинності особи, яка притягується до адміністративної відповідальності за вчинення підсудного екологічного адміністративного правопорушення та приймається передбачений законодавством акт застосування права.

Висновки до розділу 2

Розглянувши судовий розгляд справ про екологічні адміністративні правопорушення ми можемо зробити наступні висновки. Адміністративно-правова відповідальність являється дієвим способом охорони навколишнього природного середовища, його об'єктів і ресурсів, а також життя та здоров'я людей. Переваги саме цього виду юридичної відповідальності насамперед, полягають у спрямованості на превентивні заходи, а тобто попередження та недопущення спричинення значної шкоди навколишньому природному середовищу і життю та здоров'ю людини, а у свою чергу в оперативності реагування на правопорушення, що дуже важливо у галузі охорони довкілля.

Проаналізувавши процедуру судового розгляду справ про екологічні адміністративні правопорушення, варто зазначити, що судовий розгляд справ про екологічні адміністративні правопорушення являється формою реалізації адміністративно-деліктних повноважень суду та основною стадією адміністративно-деліктного провадження, на якій здійснюється встановлення об'єктивної істини стосовно винуватості чи невинності особи, яка притягується до адміністративної відповідальності за вчинення підсудного екологічного адміністративного правопорушення та приймається передбачений законодавством акт застосування права.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

РОЗДІЛ 3 АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ СПРАВ АДМІНІСТРАТИВНІ ЕКОЛОГІЧНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

3.1. Потенційні переваги та недоліки функціонування екологічного судочинства в Україні

На сьогоднішній день в Україні існують серйозні системні проблеми із судовим захистом екологічних прав та захистом навколишнього природного середовища, тому, як вже зазначалося, проведення судової реформи та впровадження екологічних судів може стати шляхом вирішення багатьох проблем у сфері судового захисту екологічних прав громадян та захисту навколишнього природного середовища в цілому, та окремих об'єктів довкілля.

Краснова Ю.А. зауважує, що вирішення проблем можливе при двох варіантах подальшого розвитку судової гілки влади, які б дали можливість здійснювати швидкий та ефективний розгляд екологічних справ:

- 1) створення судової системи, що спирається на внутрішню спеціалізацію судових органів (створення так званих «зелених лав» або зелених суддів без формальної зміни судової структури);
- 2) створення самостійної екологічної судової системи чи трибуналу [48, с. 56].

Тобто, наразі впровадження екологічних судів розглядається як спосіб подолання існуючих проблем із захистом екологічних прав та довкілля. Але, при цьому слід розуміти, що будь-що має два аспекти – позитивний та негативний.

У зв'язку з цим є доречним розглянути переваги та недоліки функціонування екологічних судів, які виокремлюють як вчені, так і юристи-практики.

Переваги та недоліки функціонування екологічних судів ставали об'єктом дослідження переважно західними вченими. Це зумовлено тим, що ідеї

створення та функціонування екологічних судів є притаманним для судових систем США, деяких країн Європи, Океанії.

Щодо пострадянського простору, то найбільше досліджень, пов'язаних із спеціальними екологічними судами проводили російські вчені. Деякі з них в останні роки почали поширювати ідеї про необхідність створення спеціальних екологічних судів. Такими вченими є А.М. Солнцев та А.В. Кодова. Вони зокрема акцентують увагу на тому, що серед факторів, що спричиняють різке збільшення кількості спеціалізованих екологічних судів можна виокремити такі:

- Ріст кількості та масштабності екологічних проблем;
- Прийняття кодифікованого екологічного законодавства в багатьох державах;
- Активізація громадськості;
- Нездатність судів загальної юрисдикції ефективно здійснювати захист довкілля.

З одного боку кожен такий судовий інструмент є унікальним, оскільки екологічні проблеми, у відповідь на які створюються екологічні суди, нормативно-правова база, політичні інститути, а також культурні та релігійні норми різняться. Однак, з іншого боку усі екологічні суди мають загальні риси та вносять значний вклад у розв'язання екологічних проблем [49, с.117-118].

У іншій статті Солнцев А. М. відзначає, що перевагами функціонування екологічних судів можна вважати такі чинники:

- спеціалізацію судів, яка забезпечується глибокими знаннями суддів-професіоналів, які будуть краще розбиратися в екологічних питаннях, ніж судді загальної юрисдикції;
- включення експертів до складу суду;
- ефективність і здешевлення процесу;
- забезпечення одноманітності та передбачуваності судової практики;
- можливість розширення суб'єктного складу учасників розгляду, у тому числі залучення громадськості;

- поєднання юрисдикцій (цивільної, кримінальної, адміністративної) з обранням найбільш ефективного захисту екологічних прав [50, с.117-118].

«Західні» вчені та практики говорять про наявність близько двох десятків переваг функціонування екологічних судів

Прихильники створення спеціальних екологічних судів приводять такі аргументи на користь створення таких судів:

1. експертні знання;
2. ефективність функціонування спеціальних судів;
3. відкритість;
4. судові витрати;
5. одноманітність судової практики;
6. непорушність, тривалість судової практики;
7. є виявом прихильності уряду до екологічних питань;
8. більша відновдальність та підзвітність уряду перед громадськістю в екологічних питаннях;
9. можливість визначення пріоритетності справ;
10. креативність;
11. застосування альтернативних способів врегулювання спорів;
12. інтегрованість вирішення спорів;
13. інтеграція способів захисту;
14. участь громадськості;
15. посилення довіри громадськості;
16. можливість «вужького» застосування норм;
17. ініціативність судів;
18. можливість проводити розслідування [51, с.13-14].

Спеціалізація сама по собі не гарантує жодних з цих потенційних позитивних характеристик діяльності спеціалізованих екологічних судів. Однак структура таких судів може включати спеціальні конструктивні особливості для забезпечення належного функціонування судів, які не є типовими і можуть бути неможливими для традиційних судових установ.

Цілком очевидно, що ці переваги є взаємозалежними та впливають одна з іншої. Але для повноцінного розуміння цих переваг, необхідно розкрити їх сутність.

Під експертними знаннями варто розуміти залучення до здійснення екологічного правосуддя юристів, що спеціалізуються лише на тих категоріях справ, що уповноважений розглядати суд. Це є сприяє прийняттю професійних рішень, що цілком відповідають букві закону. Окрім цього, як вже зазначалося при характеристиці функціонування конкретних екологічних судів, залучаються експерти, що володіють технічними, науковими та іншими спеціальними знаннями. Це дуже важливо для такої категорії справ, оскільки екологічні спори часто є складними з технічного боку, вимагають проведення складних експертиз. При цьому процесуальний статус таких експертів відрізняється від звичного правового статусу експерта чи спеціаліста. Цікавим є також те, що є випадки, коли експерти входять до складу суду. У таких випадках рішення приймаються не лише професійним суддею-юристом, а й знавцями інших, більш технічних галузей знань, що може стати вирішальним у багатьох справах.

З цим пов'язана й інша перевага – можливість проведення розслідування.

Судді уповноважені безпосередньо виїжджати на місце, ініціювати розгляд справ.

Хоча вважаємо, що це є суперечливою перевагою, оскільки у такому разі екологічний суд не є судом у звичному розумінні, він виступає скоріше органом державної влади, що уповноважений приймати рішення у справах. Аналогом такого органу за українським законодавством можна вважати органи державної влади, що уповноважені розглядати справи про адміністративні правопорушення та виносити рішення на місці. Звісно, це пришвидшує розгляд справи, але в такому разі суд перестає бути незалежним органом, що здійснює лише правосуддя.

Наступна група переваг пов'язані з гнучкістю процесу. Поширеною практикою є застосування альтернативних способів врегулювання спорів, особливо медіації, що є характерною для Сполучених Штатів Америки.

Гнучкість процесу також виявляється у можливості проведення виїзних судових слухань. Така практика є поширеною у штаті Вермонт та Новій Зеландії.

Разом з тим така процедура забезпечує зменшення судових витрат, адже нема необхідності витратити грошові кошти для доїзду до місця розгляду справи, на проживання та інші потреби.

Гнучкість процесу, відсутність високого ступеня формалізації процесу дозволяє застосовувати інноваційні та креативні способи захисту, що в кінцевому результаті призводить до збільшення ефективності судового процесу.

Але гнучкість процесу не впливає на якість судових процесів та рішень, а отже забезпечується одноманітність судової практики, тривалість судової практики. Це також зумовлено тим, що рішення приймаються судьями, що спеціалізуються на певній категорії справ.

Також спеціалізація суддів дозволяє застосовувати норми права з певними особливостями, здійснювати тлумачення норм та створювати нові норми. Останнє викликано тим, що частина судів функціонують в державах, що належать до англо-американської правової сім'ї (США, Нова Зеландія, Австралія). Для таких країн є характерним активне застосування судового прецеденту як основного джерела права.

Застосування об'єднання кримінальної, адміністративної, цивільної юрисдикції з одного боку може виглядати суперечливо. Адже ці судочинства мають специфічні особливості, які важко поєднати. Але це дозволяє поєднувати способи захисту цих юрисдикцій, що впливає на повноту судового захисту, його всеосяжність.

Наступною перевагою функціонування екологічних судів є можливість залучення громадськості до здійснення екологічного судочинства. Як свідчить практика, громадськість відіграє активну роль у екологічних питаннях, часто активна свідома громадськість своєю активністю може визначити подальшу політику.

Таке значення громадськості призвело до того, що вона згідно з положеннями Орхульської конвенції може виступати через свої форми організації стороною у справах про доступ до екологічної інформації [52].

Уся ця сукупність особливостей впливає на ефективність екологічних судів. Солнцев А.М. доцільно зауважує, що подібні екологічні суди в більшості країн грають важливу роль в підвищенні ефективності екологічного права.

Така ефективність судів сприяє підвищенню довіри суспільства до судової влади та державних інституцій в цілому. Висока довіра до державних інституцій сприяє становленню суспільного спокою, запобігає суспільним хвилюванням.

Але при всіх очевидних перевагах функціонування екологічних судів, необхідно розуміти, що наявні певні ризики.

Солнцев А.М. відзначає, що до аргументів проти екологічних судів відносять сумніви щодо зменшення важливості інших справ, недостатньої кількості екологічних спорів для створення окремих судів, необхідність великих витрат на реформування судової системи, складність визначення підсудності.

Окрім цього деякі противники також відзначають, що існують й інші ризики:

- наявні інші галузі, які більшою мірою вимагають створення спеціалізованих судів;
- посилення значення екологічних судів, що призведе до дисбалансу судової системи;
- спричинить фрагментацію правової системи держави;
- недостатня кількість фахових суддів та адвокатів для створення спеціалізованих судів;
- побоювання, що судді утратять незалежність, прояви упередженості судьями-спеціалістами;
- неможливості кар'єрного зростання для суддів [53, с. 72].

Необхідно детальніше розглянути ці побоювання, адже вони не є однозначними, якими можуть здатися на перший погляд. Також аналіз цих

недоліків дозволить спрогнозувати ймовірні проблеми після впровадження екологічних судів у тій чи іншій формі в Україні.

Одне з найбільших побоювань пов'язане з плутаниною підсудності, що виникне після початку функціонування спеціалізованих екологічних судів, адже поняття екологічних спорів чітко не визначено, а, отже, не зрозуміло, які категорії справ такими судами розглядаються. Справді на даний час поняття «екологічний спір», «екологічне судочинство» в законодавстві України не визначено. Але при цьому необхідно розуміти, що наявний стан законодавства України не передбачає можливості функціонування таких судів. І у разі впровадження екологічного судочинства в Україні необхідне внесення змін до ряду нормативно-правових актів. І саме такими змінами легко чітко та вичерпно визначити категорії справ, які підлягають розгляду екологічними судами. У такому разі буде відсутня плутанина.

Для України є цілком ймовірною ситуація, при якій буде розв'язані проблеми визначення підсудності справ, що мають екологічний характер. Адже в Україні наразі наявна проблема визначення підсудності. Справа трускавецького дельфінарію, про яку було згадано у попередньому пункті, є прикладом того, як складно визначити підсудність.

Наступне побоювання пов'язане з тим, що екологічних спорів є невелика кількість у порівнянні з іншими категоріями спорів, для створення самостійних екологічних спорів. Справді необхідно розуміти, що на даний час, спорів, що мають екологічний характер є відносно невелика кількість у порівнянні з справами про захист майнових прав чи податкових спорів. Але при цьому, варто зауважити, що кількість таких спорів неупинно зростає, громадськість стає активнішою в екологічних питаннях. Окрім цього, покоління, що народилося в незалежній Україні відрізняється своєю євро інтегрованими поглядами, активно життєвою позицією та їх поведінку можна розцінювати як більш екологічну. До того ж, в засобах масової інформації регулярно з'являється інформація про екологічні тенденції, рухи чи про окремих особистостей, що обрали екологічно свідому модель поведінку. Також необхідно брати до уваги,

що екологічні проблеми в Україні загострюються, надзвичайні екологічні ситуації трапляються частіше, а їхні наслідки мають бідний руйнівний характер. У зв'язку з цим кількість спорів, що мають екологічний характер зростатиме.

Окрім цього, існує ще один варіант подолання цього ризику. У випадку створення «зелених лав» не відбувається утворення самостійного суду, а відбувається внутрішня диференціація суддів. Відповідно у випадку нерівномірного навантаження на суддів, є цілком можливим розгляд неекологічних спорів «зеленими суддями». Така практика навіть може стати корисною, адже при наявності спеціалізації суддів, суддя набуватиме практики при розгляді інших справ, а, отже, буде змога здійснювати й інші види правосуддя [54, с. 125].

Щодо значних фінансових витрат на реформування судової системи, то можна говорити про те, що у разі впровадження «зелених лав», витрати значно скоротяться. Це пов'язано з тим, що не буде потреби здійснювати матеріально-технічне забезпечення самостійної судової установи. У такому разі буде необхідне залучення фінансових ресурсів лише для підготовки суддів та ресурсів необхідних для внесення змін до законодавства.

Думки, щодо втрати об'єктивності суддями, важко цінити. Законодавство України визначає, що розгляд справ має здійснюватися незалежно та об'єктивно, тому рішення прийняті з порушенням цих принципів є підставами для перегляду рішень. Окрім того, упередженість судді є підставою для відводу судді. Тому цей ризик можна вважати надуманим та таким.

Охарактеризувавши потенційні переваги та недоліки функціонування екологічного судочинства в Україні, можна говорити про те, що переваги функціонування екологічних судів, які продемонстрували іноземні екологічні суди, призводять до значного підвищення ефективності екологічного судочинства. Тому такий результат є цілком прогнозованим для України. Щодо недоліків, то можна стверджувати, що при виборі правильної моделі та, якщо урахувати особливості функціонування української судової системи, то ризики,

пов'язані з впровадженням спеціальних екологічних судів, можна мінімізувати, а деякі перетворити на сильні сторони реформованої судової системи.

3.2. Шляхи вдосконалення законодавства про адміністративну відповідальність за екологічні правопорушення

Механізм оцінки впливу на навколишнє природне середовище достатньо регламентований нормативно-правовими актами, необхідними для його реалізації. Відтак, Кабінетом Міністрів України було прийнято постанову від 13 грудня 2017 р. № 989 «Про затвердження Порядку проведення громадських слухань у процесі оцінки впливу на довкілля», від 13 грудня 2017 р. № 1026 «Про затвердження Порядку передачі документації для надання висновку з оцінки впливу на довкілля та фінансування оцінки впливу на довкілля та Порядку ведення Єдиного реєстру з оцінки впливу на довкілля», що детально окреслюють процес проведення оцінки впливу на довкілля.

Значно у гіршому стані перебуває правове регулювання стратегічної екологічної оцінки. Стратегічна екологічна оцінка згідно із положеннями Закону України «Про стратегічну екологічну оцінку» визначаються як «процедура визначення, опису й оцінювання наслідків виконання документів державного планування для довкілля, у т. ч. для здоров'я населення, виправдані альтернатив, розроблення заходів із запобігання, зменшення та пом'якшення можливих негативних наслідків, яка включає визначення обсягу стратегічної екологічної оцінки, складання звіту про стратегічну екологічну оцінку, проведення громадського обговорення та консультацій, врахування у документі державного планування звіту про стратегічну екологічну оцінку, результатів громадського обговорення та консультацій, інформування про затвердження документа державного планування та здійснюється у порядку, визначеному Законом України «Про стратегічну екологічну оцінку» [55].

Актуальним питанням наразі залишається процедура реформування системи державного контролю у сфері охорони навколишнього природного

середовища. Так, 31 травня 2017 р. Кабінет Міністрів України своїм розпорядженням № 616-р утвердив Концепцію реформування системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, реалізація якої була розрахована на 2017–2020 рр. Окрім того, в документі наголошується на тому факті, що «система організації нагляду (контролю) за додержанням вимог природоохоронного законодавства є недостатньо ефективною» [56, с. 41].

Не менш важливими з погляду реалізації екологічної безпеки і адаптації українського законодавства до європейських норм, залишаються перегляд та модернізація вимог до нормативів, лімітів й інших показників, що в свою чергу характеризують викиди шкідливих речовин, а також процедура надання дозволів (ліцензій) щодо провадження підприємницької діяльності, пов'язаної із потенційним впливом на навколишнє природне середовище. Ми вважаємо, що одним із переважачих напрямів реформування повинно стати впровадження системи інтегрованих дозволів.

Окрім цього, проблемним залишається питання щодо необхідності реформування державної політики та в розрізі окремих шляхів забезпечення екологічної безпеки. Так, одним із нацважливих шляхів для вдосконалення державної політики у природоохоронній сфері вважається впровадження інтегрованої системи управління водними ресурсами. Із затвердженням у 2016 р. Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впровадження інтегрованих підходів в управлінні водними ресурсами за басейновим принципом» в Україні розпочалося «запровадження басейнового принципу управління водними ресурсами, який передбачає комплексне (інтегроване) управління водними ресурсами в межах району річкового басейну» [57]. Дана система управління будується на обліку і моніторингу всіх видів водокористування, що розташовані в межах регіональних екосистем відповідних річкових басейнів, яка враховує інтереси різних галузей та ієрархічних рівнів водокористування, а також залучає всі зацікавлені сторони до процесу прийняття рішень, чим сприяє ефективному та сталому їх використанню [58, с. 38].

Варто зазначити, про ще один важливий напрям щодо забезпечення екологічної безпеки, що потребує реформування, ним залишається сфера управління відходами. На думку В.Ю. Делія: «хоча нормативно-правові акти

України містять ряд базових вимог щодо поводження з відходами, що відповідають окремим нормам європейського законодавства, а чинний Закон України «Про відходи» загалом враховує вимоги Рамкової Директиви 75/442/ЄС про відходи і Директиви 91/689/ЄС про небезпечні відходи, багато проблемних питань, пов'язаних із управлінням відходами в Україні, залишаються нерегульованими, а окремі аспекти потребують негайного реформування» [59,

с. 152]

У зв'язку із вищезазначеними фактами у 2017 р. було ухвалено Національну стратегію управління відходами до 2030 р. Даний документ, окрім всього, передбачає важливість розробки і прийняття низки законодавчих і підзаконних нормативно-правових актів, що впроваджуються з метою удосконалення системи управління відходами в Україні. В контексті її реформування актуальним питанням залишається прийняття нового рамкового закону про відходи, який повинен закріпити низку ключових положень, до яких відносяться наступні: уточнення термінологічного апарату; п'ятиступенева ієрархія управління відходами; розширення відповідальності виробника відповідно до принципу «забруднювач платить»; удосконалення процедури припинення статусу відходів.

Підсумовуючи вищезазначене, варто наголосити на тому, що останніми роками у галузі реформування системи забезпечення екологічної безпеки було вжито низку заходів, які спрямовуються на вдосконалення та модернізацію даної сфери, адаптацію законодавства і процедур до європейського законодавства.

Прийнято низку важливих законів, спрямованих на запровадження найкращих світових практик у сфері екологічної безпеки, зокрема Закони України «Про оцінку впливу на довкілля», «Про стратегічну екологічну оцінку», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впровадження інтегрованих підходів в управлінні водними ресурсами за басейновим

принципом», розроблені та затверджені нормативно-правові акти, необхідні для реалізації положень цих законів.

Реалізація діяльності державних органів спрямована на забезпечення екологічної безпеки України, окрім того здійснення уповноваженими суб'єктами організаційно-правових заходів задля врегулювання відповідних суспільних відносин, вимагає також побудови дієвої системи протидії протиправним діянням у сфері охорони навколишнього природного середовища та користування природними ресурсами. У підтвердження цього варто навести Дані Державної судової адміністрації, яка наводить наступну статистику, щодо кількості вчинення адміністративних правопорушень у галузі охорони природного середовища, з якої зрозумілим залишається факт доволі високих показників: у 2013 р. їх нараховувалося 153 888, у 2014 – 87 533, у 2017 – 67 054, у 2018 – 61 190, у 2020 – 61 034 [60].

Адміністративну відповідальність у сфері екологічної безпеки можна визначити як вид юридичної відповідальності, який є застосуванням судовими та іншими уповноваженими органами держави та їх посадовими особами адміністративних стягнень і фінансових санкцій адміністративно-правового характеру до фізичних і юридичних осіб, винних у вчиненні адміністративного проступку у сфері екологічної безпеки, що тягнуть за собою для них осіб обтяжливі наслідки особистого, матеріального чи організаційного характеру. Зазначений вид відповідальності має подвійну природу: вона є різновидом адміністративного примусу та юридичної відповідальності. Таким чином, екологічним правопорушенням є суспільно небезпечне, протиправне, винне діяння, вчинене деліктоздатним суб'єктом, яке посягає на екологічні права і свободи громадян, суспільні відносини в галузі охорони навколишнього природного середовища, природокористування, відтворення природних ресурсів, екологічної безпеки, порядку управління в екологічній сфері.

Особливістю адміністративних правопорушень у сфері екологічної безпеки вважаємо те, що первісним об'єктом його посягання є навколишнє природне середовище, а другорядним – життя та здоров'я людей, яке зазнає

шкоди або яким створюється загроза завдання такої шкоди внаслідок порушення норм охорони навколишнього природного середовища. В іншому разі, якщо діяння безпосередньо загрожує чи завдає шкоди здоров'ю і життю людей, його не можна вважати таким, що вчиняється у сфері екологічної безпеки [61, с. 48].

Крім того, у відповідності до ст. 68 Закону України «Про охорону навколишнього середовища» «порушення законодавства України про охорону навколишнього природного середовища тягне за собою встановлену цим законом та іншим законодавством України дисциплінарну, адміністративну, цивільну і кримінальну відповідальність. Законодавством України може бути встановлено відповідальність і за інші порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища».

З вищезазначеного, можна зробити наступні висновки. а) адміністративна відповідальність за порушення вимог екологічної безпеки встановлюється цим законом та іншими законодавчими актами – кодексами та законами України; б) крім зазначених у ст. 68 правопорушень, адміністративна відповідальність може бути передбачена й за інші правопорушення та закріплена в інших кодексах та законах України.

Водночас ст. 70 «Адміністративна та кримінальна відповідальність за екологічні правопорушення і злочини» говорить, що визначення складу екологічних правопорушень і злочинів, порядок притягнення винних до адміністративної та кримінальної відповідальності за їх вчинення встановлюються Кодексом України про адміністративні правопорушення та Кримінальним кодексом України. Отже, зі змісту ст. 70 випливає те, що норми ст. 68 стосовно встановлення складів адміністративних проступків і юридичної відповідальності в інших законах, крім базових кодексів, суперечать змісту цієї статті. Відповідно, необхідним є узгодження змісту цих статей [62, с. 7].

В залежності від виокремлення спеціального об'єкта екологічних правопорушень науковці розрізняють наступні види екологічних правопорушень у галузі використання природних ресурсів; загальні екологічні правопорушення; порушення вимог екологічної безпеки.

Проаналізувавши II розділ Кодексу України про адміністративні правопорушення, посеред всієї сукупності адміністративних проступків можна виділити наступні правопорушення, які вчиняються у сфері екологічної безпеки:

Адміністративні проступки у сфері екологічної безпеки (суспільні відносини у сфері екологічної безпеки – основний об'єкт): ст. 52 «Псування і забруднення сільськогосподарських та інших земель»; ст. 53 «Порушення правил використання земель»; ст. 59 «Порушення правил охорони водних ресурсів»; ст. 59-1 «Порушення вимог щодо охорони територіальних і внутрішніх морських вод від забруднення і засмічення»; ст. 62 «Невиконання обов'язків по реєстрації в суднових документах операцій зі шкідливими речовинами і суміщами»; ст. 71 «Введення в експлуатацію виробничих об'єктів без обладнання, що запобігає шкідливому впливу на ліси»; ст. 72 «Пошкодження лісу стічними водами, хімічними речовинами, нафтою і нафтопродуктами, шкідливими викидами, відходами і покидьками»; ст. 73 «Засмічення лісів відходами»; ст. 78 «Порушення порядку здійснення викиду забруднюючих речовин в атмосферу або впливу на неї фізичних та біологічних факторів»; ст. 79 «Недодержання вимог щодо охорони атмосферного повітря при введенні в експлуатацію і експлуатації підприємств і споруд»; ст. 80 «Випуск в експлуатацію транспортних та інших пересувних засобів з перевищенням нормативів вмісту забруднюючих речовин у відпрацьованих газах»; ст. 81 «Експлуатація автотранспортних та інших пересувних засобів з перевищенням нормативів вмісту забруднюючих речовин у відпрацьованих газах»; ст. 82 «Порушення вимог щодо поводження з відходами під час їх збирання, перевезення, зберігання, оброблення, утилізації, знешкодження, видалення або захоронення»; ст. 82-1 «Порушення правил ведення первинного обліку та здійснення контролю за операціями поводження з відходами або неподання чи подання звітності щодо утворення, використання, знешкодження та видалення відходів»; ст. 82-2 «Виробництво продукції з відходів чи з їх використанням без відповідної нормативно-технічної та технологічної документації»; ст. 82-4 «Змінювання чи захоронення відходів, для утилізації яких в Україні існує відповідна технологія, без спеціального дозволу»;

ст. 82-5 «Порушення правил передачі відходів»; ст. 82-6 «Порушення встановлених правил і режиму експлуатації установок і виробництв з оброблення та утилізації відходів»; ст. 82-8 «Захоронення не перероблених (необроблених)

побутових відходів»; ст. 83 «Порушення правил застосування, зберігання, транспортування, знешкодження, ліквідації та захоронення пестицидів і агрохімікатів, токсичних хімічних речовин та інших препаратів»; ст. 83-1

«Порушення законодавства про захист рослин»; ст. 90-1 «Невиконання правил і норм у процесі створення, виробництва, зберігання, транспортування, використання, знешкодження, ліквідації, захоронення мікроорганізмів,

біологічно активних речовин та інших продуктів біотехнологій»; ст. 91-1 «Невиконання вимог екологічної безпеки у процесі виведення відкриттів, винаходів, корисних моделей, промислових зразків, раціоналізаторських

пропозицій, нової техніки, технологій і систем, речовин і матеріалів»; ст. 91-3 «Приховування перевищення встановлених лімітів на обсяги утворення та розміщення відходів».

Адміністративні проступки, пов'язані з екологічною безпекою (суспільні відносини у сфері екологічної безпеки – додатковий або факультативний об'єкт):

ст. 42-1 «Виробництво, заготівля, реалізація сільськогосподарської продукції, що містить хімічні препарати понад гранично допустимі рівні концентрації»; ст. 42-2 «Заготівля, переробка або збут радіоактивно забруднених продуктів харчування чи іншої продукції»; ст. 53-3 «Зняття та перенесення ґрунтового

покриву земельних ділянок без спеціального дозволу»; ст. 57 «Порушення вимог щодо охорони вадр»; ст. 61 «Пошкодження водогосподарських споруд і пристроїв, порушення правил їх експлуатації»; ст. 77 «Порушення вимог пожежної безпеки в лісах»; ст. 78-1 «Порушення порядку здійснення діяльності,

спрямованої на штучні зміни стану атмосфери і атмосферних явищ»; ст. 82-3 «Приховування, перекручення або відмова від надання повної та достовірної

інформації за запитами посадових осіб і зверненнями громадян та їх об'єднань щодо безпеки утворення відходів та поводження з ними»; ст. 82-7 «Порушення вимог законодавства у сфері хімічних джерел струму»; ст. 91 «Порушення

правил охорони та використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду»; ст. 91-2 «Перевищення лімітів та нормативів використання природних ресурсів»; ст. 91-4 «Відмова від надання чи несвоєчасне надання екологічної інформації»; ст. 91-5 «Порушення вимог законодавства у сфері оцінки впливу на довкілля»; ст. 95 «Порушення правил і норм ядерної та радіаційної безпеки»; ст. 96 «Порушення вимог законодавства, будівельних норм, стандартів і правил під час будівництва»; ст. 172-9-2 «Порушення законодавства у сфері оцінки впливу на довкілля»; ст. 188-5 «Невиконання законних розпоряджень чи приписів посадових осіб органів, які здійснюють державний контроль у галузі охорони навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів, радіаційної безпеки або охорону природних ресурсів»; ст. 188-16 «Невиконання законних вимог посадових осіб центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику з питань цивільного захисту, нагляду та контролю за станом захисту територій від надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру» [63, с. 11].

Вважаємо таку класифікацію найбільш оптимальною.

Основним документом, у який закладено критерії оцінки ефективності державного управління у сфері забезпечення екологічної безпеки, є Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року». Це цілком логічно, адже, як справедливо зазначає І. Кравчук, основа для оцінювання закладається при стратегічному плануванні [11]. Виходячи із цього, індикатори ефективності будь-якої діяльності визначаються передусім конкретними завданнями, визначеними на етапі планування. Тож одним із можливих способів інтеграції даних екологічного моніторингу є використання відповідних індикаторів як критеріїв ефективності виконання поставлених цілей.

Сьогодні система управління у сфері забезпечення екологічної безпеки в Україні перебуває у стані реформування, зумовленому процесами реформування державного управління загалом і необхідністю включення до національного законодавства норм відповідних міжнародних нормативно-правових актів. У

рамках оптимізації процедури здійснення стратегічної екологічної оцінки треба затвердити порядок здійснення моніторингу наслідків виконання документа державного планування для довкілля.

Важливим із погляду забезпечення екологічної безпеки є перегляд і модернізація вимог щодо нормативів, лімітів та інших показників, що характеризують викиди шкідливих речовин, надання дозволів на провадження діяльності, пов'язаної з потенційним впливом на навколишнє природне середовище. Одним із перспективних напрямів реформування є впровадження системи інтегрованих дозволів.

Підсумовуючи вищевикладене, можна зауважити, що докорінний правовий аналіз існуючого законодавства у сфері дотримання екологічного законодавства, дозволив нам визначити наступні шляхи вдосконалення законодавства про адміністративну відповідальність за екологічні

правопорушення, а саме за вчинення правопорушень у сфері забезпечення екологічної безпеки доцільно: 1) переглянути санкції багатьох правопорушень у сфері екологічної безпеки в бік їх збільшення, що зумовлено значною шкодою навколишньому природному середовищу та здоров'ю людей, яка завдається

цими видами проступків; 2) об'єднати в чинному КУпАП в одну статтю склади правопорушень, передбачені у ст. 82-3 «Приховування, перекручення або відмова від надання повної та достовірної інформації за запитом посадових осіб і зверненнями громадян та їх об'єднань щодо безпеки утворення відходів та поводження з ними» та 91-4 «Відмова від надання чи несвоєчасне надання

екологічної інформації», оскільки правопорушення, передбачене ст. 82-3 КУпАП, є окремим випадком протиправного діяння, що описується ст. 91-4 КУпАП.

Висновки до розділу 3

Охарактеризувавши актуальні питання ефективності судового розгляду справ адміністративні екологічні правопорушення ми змогли дійти до наступних

висновків: переваги функціонування екологічних судів, які продемонстрували іноземні екологічні суди, призводять до значного підвищення ефективності екологічного судочинства. Тому такий результат є цілком прогнозованим для

України. Щодо недоліків, то можна стверджувати, що при виборі правильної моделі та, якщо врахувати особливості функціонування української судової системи, то ризики, пов'язані з впровадженням спеціальних екологічних судів, можна мінімізувати, а деякі перетворити на сильні сторони реформованої судової системи. Докорінний правовий аналіз існуючого законодавства у сфері

дотримання екологічного законодавства, дозволив нам визначити наступні шляхи вдосконалення законодавства про адміністративну відповідальність за екологічні правопорушення

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

ВИСНОВКИ

1. Проаналізувавши, місце суду, як органу, уповноваженого розглядати справи про адміністративні екологічні правопорушення ми схильні констатувати, що суд займає центральне місце як у системі адміністративно-юрисдикційних органів до повноважень яких входить розгляд адміністративних справ про екологічні правопорушення, так і серед інших органів, уповноважених розглядати справи про екологічні адміністративні правопорушення. Діяльність суду в останній сфері дозволяє не лише досягти мети адміністративно-деліктного провадження, а й забезпечує реалізацію законодавчих приписів екологічного спрямування. Збереження судової підвідомчості справ про екологічні адміністративні правопорушення у поєднанні з удосконаленням адміністративного законодавства у частині реалізації судами таких повноважень дозволить вивести на вищий рівень захист прав громадян, у тому числі й екологічних.

2. Охарактеризувавши адміністративно-правову відповідальність за екологічні правопорушення, можемо зробити наступні висновки: адміністративно-правова відповідальність являється дієвим способом охорони навколишнього природного середовища, його об'єктів і ресурсів, а також життя та здоров'я людей. Переваги саме цього виду юридичної відповідальності насамперед, полягають у спрямованості на превентивні заходи, а тобто попередження та недопущення спричинення значної шкоди навколишньому природному середовищу і життю та здоров'ю людини, а у свою чергу в оперативності реагування на правопорушення, що дуже важливо у галузі охорони довкілля.

3. Дослідивши поняття та склад екологічних адміністративних правопорушень, що розглядаються судами, можемо зробити наступні адміністративні екологічні правопорушення - це вид юридичної відповідальності, що настає внаслідок невиконання чи неналежного виконання особою норм адміністративного законодавства, що регламентують

порядок використання природних ресурсів, охорону навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки громадян висновки, що юридичні склади підсудних екологічних адміністративних правопорушень мають типові складові, характерні й притаманні для будь-якого адміністративного правопорушення: об'єкт, об'єктивну сторону, суб'єкт, суб'єктивну сторону. Елементами, що дозволяють віднести екологічні адміністративні правопорушення саме до категорії підсудних, являються об'єкт та об'єктивна сторона. Суб'єкт та суб'єктивна сторона мають у цьому разі додаткове значення.

4. Проаналізувавши процедуру судового розгляду справ про екологічні адміністративні правопорушення, варто зазначити, що судовий розгляд справ про екологічні адміністративні правопорушення являється формою реалізації адміністративно-деліктних повноважень суду та основною стадією адміністративного-деліктного провадження, на якій здійснюється встановлення об'єктивної істини стосовно винуватості чи невинності особи, яка притягується до адміністративної відповідальності за вчинення підсудного екологічного адміністративного правопорушення та приймається передбачений законодавством акт застосування права.

5. Охарактеризувавши потенційні переваги та недоліки функціонування екологічного судочинства в Україні, можна говорити про те, що переваги функціонування екологічних судів, які продемонстрували іноземні екологічні суди, призводять до значного підвищення ефективності екологічного судочинства. Тому такий результат є цілком прогнозованим для України. Щодо недоліків, то можна стверджувати, що при виборі правильної моделі та, якщо врахувати особливості функціонування української судової системи, то ризики, пов'язані з впровадженням спеціальних екологічних судів, можна мінімізувати, а деякі перетворити на сильні сторони реформованої судової системи.

6. Докорінний правовий аналіз існуючого законодавства у сфері дотримання екологічного законодавства, дозволив нам визначити наступні шляхи вдосконалення законодавства про адміністративну відповідальність за

екологічні правопорушення, а саме за вчинення правопорушень у сфері забезпечення екологічної безпеки доцільно: 1) переглянути санкції багатьох правопорушень у сфері екологічної безпеки в бік їх збільшення, що зумовлене значною шкодою навколишньому природному середовищу та здоров'ю людей, яка завдається цими видами проступків; 2) об'єднати в чинному КУпАП в одну статтю склади правопорушень, передбачені у ст. 82-3 «Приховування, перекручення або відмова від надання повної та достовірної інформації за запитами посадових осіб і зверненнями громадян та їх об'єднань щодо безпеки утворення відходів та поводження з ними» та 91-4 «Відмова від надання чи несвочасне надання екологічної інформації», оскільки правопорушення, передбачене ст. 82-3 КУпАП, є окремим випадком протиправного діяння, що описується ст. 91-4 КУпАП.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

7. Улютина О.А., Скляр Я.В. Окремі аспекти адміністративно-правової відповідальності за екологічні правопорушення. *Сучасні тенденції розвитку публічного та приватного права в Україні* : зб. матеріалів доп. учасн. Міжнародної наук.-практ. інтернет-конференції. Київ, 2021. С. 297-299.
8. Скляр Я.В. Загально-правова характеристика об'єкта екологічних правопорушень. *Теорія і практика облікового, аналітичного та правового забезпечення управління підприємствами аграрного сектору в умовах сучасних викликів* : зб. матеріалів доп. учасн. II Всеук. студ. наук.-практ. інтернет-конференції. Київ, 2021. С. 191-197.
9. Скляр Я.В. Проблемні питання екологічних адміністративних правопорушень, що розглядаються судами. *Сучасні вектори розвитку юридичної освіти і науки* : зб. матеріалів доп. учасн. Міжнародної наук.-практ. конференції. Київ, 2021.
10. Леман О.В. Право на незалежний і безсторонній суд у контексті захисту прав людини й основоположних свобод. *Конституційно-правові академічні студії*. 2015. № 1. С. 77–88.
11. Рачинський А.П. Незалежність суддів як передумова функціонування самостійної й авторитетної судової влади, що відповідає європейській системі цінностей та стандартів захисту прав людини. *Вісник НАДУ при Президентові України*. 2016. № 1. С. 66–74.
12. Красілін Н.Д., Шемшученко Ю.С. Екологічний контроль. Екологічне право України: підручник. Київ: Юридична думка, 2005. 344 с.
13. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.2021 р. (зі змінами) № 1264-XII. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 1991, № 41, ст.546. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (дата звернення: 15.02.2021 р.)

14. Улютіна О.А. Адміністративно-правові засади охорони навколишнього природного середовища та природокористування автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2011. 49 с.

15. Куян І.А. Адміністративна відповідальність за екологічні правопорушення : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2001. 18 с.

16. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон від 07.12.1984 р. (зі змінами) № 8073-Х. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1984. №51. Ст. 1122. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 13.03.2021 р.)

17. Алцьоров С.М. Адміністративне право. Загальна частина : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2011. 216 с.

18. Скавронік В.М. Адміністративно-юрисдикційна діяльність суду (судді). *Судова практика*. 2005. № 1. С. 72–83.

19. Танасієнко Н.П., Поплавська О.В., Федорчук І.І. Стан та перспективи вирішення екологічних проблем в системі національної безпеки. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2019. № 4 (1). С. 142–146.

20. Корсєд С.О. Судовий розгляд справ про адміністративні проступки : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Київ. нац. ун-т внутр. справ. Київ, 2009. 277 с.

21. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. (зі змінами) № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/254k/96-vp#Text> (дата звернення: 25.04.2021 р.)

22. Сиротяк М.Р. Захист майнових прав потерпілої особи в провадженні у справах про адміністративні правопорушення. *Університетські наукові записки. Часопис Хмельницького університету управління та права. Право Економіка – Управління*. 2005. №1–2 (13–14). С. 197–201.

23. Рещетник Л.П. Відшкодування шкоди, заподіяної порушенням екологічних прав громадян : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06 / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2005. 171 с.

24. Ємець Л.О. Система та склад адміністративних правопорушень в сфері екологічної безпеки. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2018. Вип. 1. С. 34–48.

25. Кравчук І. Оцінювання державної політики в Україні. *Вісник Національної академії державного управління*. 2010. № 4. С. 72–79.

26. Рекуненко Т. Доказування в процесі розгляду справ про адміністративні правопорушення. *Підприємництво, господарство і право*, 2019. № 3. С. 169–173.

27. Сидор В. Оцінка впливу на довкілля: закон працює, проблеми залишаються. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 6. С. 142–145.

28. Про ветеринарну медицину : Закон України від 25.06.1992 р. (зі змінами) № 2498-XII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1992, № 36, ст.531. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2498-12#Text> (дата звернення: 13.07.2021 р.).

29. Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення : Закон України від 24.04.1994 р. (зі змінами) № 4004-XII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1994, № 27, ст.218. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4004-12#Text> (дата звернення 10.06.2021 р.).

30. Про виключну (морську) економічну зону : Закон України від 16.05.1995 р. (зі змінами) № 162/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1995, № 21, ст.152. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/162/95-вр#Text> (дата звернення 15.04.2021 р.).

31. Про ліцензування певних видів господарської діяльності : Закон України від 02.03.2015 р. (зі змінами) № 222-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19#Text> (дата звернення 19.08.2021 р.).

32. Хоменко А. Способи вирішення публічно-правових спорів у сфері використання природних ресурсів. *Підприємство, господарство і право*. 2017. № 11. С. 128-132.

33. Рябець К. А. Екологічне право України: навчальний посібник. Київ, 2009. 438 с.

34. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: підручник. Харків, 2001. 656 с.

35. Фазинош О. В. Поняття та сутність провадження у справах про адміністративні правопорушення. *Порівняльно-аналітичне право*. 2013. № 1. С. 202-207.

36. Лук'янець Д. М. Адміністративно-деліктні відносини в Україні: теорія та практика правового регулювання: монографія. Суми, 2006. 367 с.

37. Балюк Г. Проблеми удосконалення юридичної відповідальності за екологічні правопорушення в контексті сталого розвитку України. URL: <http://vuzlib.com/content/view/1170/34/> (дата звернення 25.05.2021 р.).

38. Миколенко С. І. Адміністративні процедури в межах провадження у справах про адміністративні правопорушення та їх правове регулювання. *Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки*. 2005. Випуск 27. С. 249-253.

39. Книш В. І. Особливості адміністративної відповідальності за вчинення правопорушень у галузі охорони навколишнього природного середовища та раціонального використання природних ресурсів. *Право і безпека*. 2011. № 1. С. 68-71.

40. Колпаків В. К., Кузьменко О. В. Адміністративне право України: підручник. Київ, 2003. 544 с.

41. Миколенко С. І. Адміністративні процедури в межах провадження у справах про адміністративні правопорушення та їх правове регулювання. *Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки*. 2005. Випуск 27. С. 249-253.

42. Федоровська О. Б. Правове забезпечення громадського екологічного контролю в Україні: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук: 12.00.06. Київ, 2007. 21 с.

43. Schlosberg D. *Defining Environmental Justice: Theories, Movements, and Nature*. Oxford University Press. URL: <https://greenresistance.files.wordpress.com/2017/01/defining-> (дата звернення: 13.05.2021 р.).

44. Денисюк І. І. Деякі аспекти підготовки до судового розгляду справ про екологічні адміністративні правопорушення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 1. С. 72–75.

45. Про реалізацію проекту щодо обміну електронними документами між судом та учасниками судового процесу від 31 травня 2013 р. № 72: Наказ Державної судової адміністрації України. URL: https://ln.dp.court.gov.ua/sud0422/el_sms/nakaz-72/ (дата звернення 25.05.2021 р.).

46. Мірошніченко Ю. М. Судове провадження у справах про адміністративні правопорушення в аспекті конституційних засад та міжнародних стандартів судочинства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2014. № 2. С. 71–74.

47. Романюк А. Б. Особливості процесуальної форми судового провадження у справах про адміністративні правопорушення. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2015. Вип. 2. С. 117–121.

48. Бородін І. Л. Адміністративно-юрисдикційний процес: монографія. Київ, 2007. 184 с.

49. Лемак О. В. Право на незалежний і безсторонній суд у контексті захисту прав людини й основоположних свобод. *Конституційно-правові академічні студії*. 2015. № 1. С. 77–88.

50. Труш М. Вимоги до судового рішення в адміністративній справі. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2013. Випуск 58. С. 170–175.

51. Про судове рішення: Постанова Пленуму Вишого Господарського суду України від 23 березня 2012 р. № 6. *Вісник господарського судочинства*. 2012. № 3. С. 36.

52. Машенков К.А., Ольмезов В.А. Механізми формування екологічної правосвідомості громадян України. *Публічне адміністрування: теорія та практика*. 2014. Вип. 1. URL: www.dr7du.dp.ua/zbitnik/2014-01/11/12.pdf (дата звернення 25.03.2021 р.).

53. Постанова Апеляційного суду Донецької області у справі № 243/831/16-п. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.revesti.court.gov.ua/Review/56561865> (дата звернення 25.07.2021 р.).

54. Краснова Ю.А. Проблеми забезпечення права на екологічну безпеку в національних судах України та шляхи її вирішення. *Судовий захист природного довкілля та екологічних прав: матеріали Міжнародного судового форуму*. 7 листопа, 2019 р. Київ: Київ, 2019. С. 55-61.

55. Колдолова А.В. Привлечение к ответственности за причинение вреда окружающей среде в России и зарубежных странах пути совершенствования законодательства. *Антиномии*. 2019. Вып 1. С. 112-127.

56. Солнцев А. М. О создании специализированных экологических судов для обеспечения эффективной защиты экологических прав граждан. *Вестник Волгоградской академии МВД России*. 2013. № 1(24). С. 28-36.

57. Environmental Courts & Tribunals: A Guide for Policy Makers. United Nations Environment Programme, 2016. URL: <http://wdocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/10001/environmental-courts-tribunals.pdf?sequence=1> (дата звернення 20.02.2021 р.).

58. Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля. Конвенція Організації Об'єднаних Націй від 25 червня 1998 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_015#Text (дата звернення 09.11.2020 р.).

59. Кравець Я.В. Екологічні суди: зарубіжний досвід. *Юридичний науковий електронний журнал*, 2018, № 4, С. 70-74. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2018/19.pdf (дата звернення: 18. 09. 2020 р.).

60. *Nicholas A. and other. Comparative Environmental Law and Regulation. Comparative Environmental Law and Regulation. 2012, Vol. 1, P. 121-143. URL: <https://ssrn.com/abstract=2164786>* (дата звернення: 21.01.2021 р.).

61. Про стратегічну екологічну оцінку Закон України від 20.03.2018 (зі змінами) № 2354-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2018, № 16, ст.138. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2354-19#Text> (дата звернення: 17.03.2021 р.).

62. Головка А. Л. Правові гарантії екологічних прав і свобод людини та громадянина у сфері здійснення природоохоронної діяльності. Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави : тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 30 лист. 2018 р.). Харків, 2018. С. 40–42.

63. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впровадження інтегрованих підходів в управлінні водними ресурсами за басейнським принципом

64. Кривицький Ю. В. Юридична аргументація: доктринальне розуміння та методологічний потенціал. *Філософські та методологічні проблеми права*, 2019, № 2 (18), С. 36–45.

65. Малишева Н. Р. Гармонізація екологічного законодавства. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Т. 14 : Екологічне право / Редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова), А. П. Гетьман (заст. голови) та ін. Харків : Право, 2018. С. 150–153.

66. *Ladychenko, V., Golovko, L. Implementation of European Environmental Policy in Ukraine: Problems and Prospects. European Journal of Sustainable Development. 2017. Vol. 6, № 3, P. 333.*

67. Морозова Л. П., Бондарчук А. О., Варук Ю. С. Роль екологічних цінностей у формуванні екологічної культури особистості. *Молодий вчений*, 2017, №11, С. 46–50.

68. Омаров огли А. Е. Механізми забезпечення екологічної безпеки в умовах глобалізації. *Державне будівництво*. 2016 № 2. С. 4–10 URL: <http://www.kbuaa.kharkov.ua/e-book/db/2016-2/doc/4/02.pdf> (дата звернення: 04.09.2021 р.).

69. Павлова О. В. Правові засади формування екологічної держави за участю громадськості: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06 Харків, 2017. 20 с.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України